

SAIKNE AR DEMOKRĀTIJU VIDĒJĀ IZGLĪTĪBĀ

Rokasgrāmata estētiskajai un
ķermeniskajai mācīšanās pieejai
demokrātijai

Autori

Karine Oganisjana

Philip A. Woods

Joanne Barber

Redaktori

Suzanne Culshaw

Claire Dickerson

Pilvikki Lantela

Philippa Mulberry

Cláudia Neves

Sandra Wallenius-Korkalo

Iesaistītie pētnieki

Joanne Barber

Suzanne Culshaw

Uldis Dūmiņš

Konstantins Kozlovskis

Natalja Lāce

Karine Oganisjana

Rolands Ozols

Marie Toseland

Philip A. Woods

Finansējums

Šis projekts ir saņēmis finansējumu no Eiropas Savienības pētniecības un inovācijas programmas “Apvārsnis Eiropa” saskaņā ar dotācijas līgumu Nr. 101094052, kā arī no Apvienotās Karalistes Pētniecības un inovācijas aģentūras (UKRI), atsauces numurs: 10063654.

Atruna

Projektu finansē Eiropas Savienība. Tomēr paustie uzskati un viedokļi ir tikai autora(-u) atbildība un ne vienmēr atspoguļo Eiropas Savienības vai aģentūras nostāju. Ne Eiropas Savienība, ne finansējuma piešķirējas institūcijas nav atbildīgas par to saturu.

Nosaukums un licence

Saikne ar demokrātiju vidējā izglītībā:

Rokasgrāmata estētiskajai un ķermeniskajai mācīšanās pieejai demokrātijai

© 2026 AECED Consortium (Lapzemes Universitāte – Somija, Hertfordšīras Universitāte – Apvienotā Karaliste, Marburgas Universitāte – Vācija, Universidade Aberta (Portugāles Atvērtā universitāte) – Portugāle, Rīgas Tehniskā universitāte – Latvija, Zagrebas Universitāte – Horvātija).

Šis darbs ir licencēts saskaņā ar Creative Commons Attribution 4.0 International licenci (CC BY 4.0). Licences teksts pieejams: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Pieejamība un izmantošana ar teksta nolasīšanas rīkiem

Šis dokuments ir izstrādāts tā, lai nodrošinātu saderību ar teksta nolasīšanas rīkiem un citām palīgtechnoloģijām. Teksts ir sakārtots skaidrā, viegli uztveramā, numurētā struktūrā, lai nodrošinātu ērtu audio lasīšanu. Attēli un diagrammas, kam ir semantiska nozīme, ir papildināti ar skaidrojošiem aprakstiem.

Lai atvieglotu navigāciju, pēc pieprasījuma ir pieejama arī piekļūstama šī dokumenta Word versija.

Visām šajā dokumentā iekļautajām diagrammām un tabulām ir pievienots īss skaidrojošs teksts, lai nodrošinātu pieejamību lasītājiem, kuri izmanto ekrāna lasītājus vai teksta nolasīšanas rīkus.

Atsauce uz šo dokumentu:

AECED konsorcijs (2026). Saikne ar demokrātiju vidējā izglītībā: Rokasgrāmata estētiskajai un ķermeniskajai mācīšanās pieejai demokrātijai. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19225945>

Pateicība

Šī rokasgrāmata ir izstrādāta AECED projektā “Pārmaiņu īstenošana demokrātijas izglītībā, izmantojot estētisko un ķermenisko mācīšanos, dažādības pedagoģiju un demokrātijas piedzīvošanu” (Transforming Education for Democracy through Aesthetic and Embodied Learning, Responsive Pedagogies and Democracy—as-becoming).

Izsakām pateicību:

- visiem dalībniekiem un mācīšanās kopienām, kas iesaistījās AECED aktivitātēs dažādos izglītības posmos, tostarp skolēniem, pedagogiem, procesa vadītājiem, skolu un citu institūciju darbiniekiem, kā arī ģimenēm un kopienu sadarbības partneriem;
- nacionālajām komandām Horvātijā, Somijā, Vācijā, Latvijā, Portugālē un Apvienotajā Karalistē par praksē gūtajām atziņām un pieredzi, kas tieši veidojušas šajā ceļvedī ietvertos virzienus un praktiskos risinājumus;
- AECED konsorcijs dalībniekiem par ieguldījumu “Pedagoģiskā ietvara”, starpvalstu kopīga pārskata izstrādē (nacionālie gadījumi un salīdzinošā analīze), kā arī citu resursu izstrādē;
- recenzentiem par sniegtajiem ieteikumiem, kas palīdzējuši uzlabot teksta skaidrību, konceptuālo saskaņotību un praktisko lietojamību.

Saturs

1. Ievads
2. Kāpēc EĶMD ir nozīmīga vidējā izglītībā
3. Demokrātiskās vērtības vidējā izglītībā
4. Demokrātiskie principi vidējā izglītībā
5. Demokrātiskā jutība vidējā izglītībā
6. Atsaucīga pedagoģija vidējā izglītībā
7. Pieņemošs skatījums vidējā izglītībā
8. Demokrātisku pārmaiņu potenciāls EĶMD ietvarā
9. Skolotāja refleksija un profesionālā identitāte
10. EĶMD vides veidošana vidējā izglītībā
11. Ikdienas pieejas vidējā izglītībā
12. Rosinājumi refleksijai
13. Aicinājums iepazīt "Prakses ceļvedi"

1. Ievads

Šī ir rokasgrāmata radošai darbībai. Tā ir veidota kā papildinājums AECED Pedagoģiskajam ietvaram “Saikne ar demokrātiju: Pedagoģiskais ietvars izglītībai demokrātijai”, kurā izklāstīti estētiskās un ķermeniskās mācīšanās demokrātijai (EĶMD) konceptuālie pamati un to pamatojošie argumenti. Rokasgrāmata piedāvā praktiskas ievirzes darbam vidējās izglītības posmā, balstoties Pedagoģiskajā ietvarā izklāstītajās idejās un rezultātos, kas gūti līdzdalības darbības pētījumā AECED projektā, ko finansēja Horizon Europe un UKRI.

Šī rokasgrāmata ir viena no četrām izglītības posmam pielāgotām rokasgrāmatām, kas Pedagoģisko ietvaru pielāgo dažādiem izglītības kontekstiem piemērotās ievirzēs: pirmsskolas un sākumizglītības, vidējās izglītības, augstākās izglītības, kā arī pieaugušo, profesionālās un organizāciju mācīšanās kontekstā. Rokasgrāmatas ir izstrādātas, lai palīdzētu demokrātiju īstenojošiem pedagogiem attīstīt personisku un kopīgu demokrātijas izjūtu un izpratni par to, ko turpmāk raksturojam kā demokrātisko jutību.

Rokasgrāmatas mērķis ir piedāvāt pedagogiem pieejamas un pielāgojamas ievirzes, kā integrēt EĶMD vidējā izglītībā.

Rokasgrāmata paredzēta radošam darbam un sadarbībai. Tā nav instrukciju kopa, kam būtu jāseko soli pa solim. Rokasgrāmata ir paredzēta:

- skolotājiem un citiem pedagogiem visās mācību jomās, kā arī ārpusstundu darbā;
- izglītības iestāžu vadītājiem, kuri veido demokrātijas mācīšanos atbalstošu kultūru;
- kultūras, mākslas un kopienu partneriem, kuri sadarbojas ar vidusskolām un citām vidējās izglītības iestādēm;
- jaunatnes darbiniekiem un nevalstiskajām organizācijām, kas līdzdarbojas demokrātiskas mācību vides veidošanā;
- izglītības politikas veidotājiem, kuri nosaka izglītības demokrātijai un demokrātiskās izglītības attīstības virzienus.

Rokasgrāmata atspoguļo atziņas, kas gūtas AECED līdzdalības darbības pētījuma izmēģinājumos un diskusijās skolās. Tajā atzīts, ka pedagogi vidējā izglītībā strādā apstākļos, ko raksturo būtiski ierobežojumi, piemēram, lielas klases, eksāmenu radīts spiediens un laika trūkums.

Rokasgrāmatu papildina prakses ceļvedis, kurā sniegti praktiski piemēri EĶMD aktivitāšu radošai plānošanai un īstenošanai. Prakses ceļvedī iekļautas aktivitāšu kartītes, veidnes, izvērsti piemēri un plānošanas materiāli.

EĶMD ieviešana vai paplašināšana ne vienmēr nozīmē jaunu programmu pārņemšanu vai mācību satura pārskatīšanu un pārveidi, tā var atbalstīt arī pārmaiņas ikdienas darbā, kas palīdz iedzīvināt demokrātiskās vērtības un principus, izmantojot vienkāršas un pielāgojamas norises un aktivitātes, kuras dabiski iekļaujas jau esošajās mācību stundās, ikdienas ritmā un konkrētajā izglītības kontekstā. Tādēļ EĶMD var izpausties ļoti dažādos veidos. Tās var būt gan īsas aktivitātes un ikdienā īstenojamas norises (to piemēri sniegti šajā rokasgrāmatā un prakses ceļvedī), gan arī garākas nodarbības vai uzdevumi (to piemēri iekļauti Prakses ceļvedī).

Turpmāk ievadā sniegts:

- īss ieskats EĶMD;
- kopsavilkums par pedagogu lomu EĶMD;
- kopsavilkums par EĶMD galvenajām idejām;
- norādes, kā izmantot šo rokasgrāmatu.

Pēc ievada rokasgrāmatā iekļautas sadaļas, kurās:

- skaidrots, kāpēc EĶMD ir nozīmīga vidējā izglītībā (2. sadaļa), aplūkotas EĶMD galvenās idejas vidējās izglītības kontekstā (3.–7. sadaļa);
- sniegti ilustratīvu epizožu apraksti, kas balstīti AECED pētījumā un palīdz ieraudzīt to pieredzi un daudzslāņainību, kas var raksturot EĶMD vidējās izglītības iestādēs (8. un 9. sadaļa);
- piedāvātas idejas par EĶMD vidi un ikdienas norisēm (10. un 11. sadaļa);
- sniegti ierosinājumi aktivitātēm, kas rosina refleksiju par rokasgrāmatu (12. sadaļa);
- piedāvāta iespēja iepazīt Prakses ceļvedi (13. sadaļa).

Īss ievads EĶMD

Estētiskā un ķermeniskā mācīšanās demokrātijai (EĶMD) ir pieeja, kas īsteno izglītību demokrātijai. Tās centrā ir mācīšanās caur kustību, ķermeņa apzināšanos, radošu izpausmi, izjūtu apzināšanu un refleksiju par estētiskajām un ķermeniskajām sajūtām.

EĶMD palīdz skolēniem un pedagogiem veidot dziļāku saikni ar demokrātiskajām vērtībām un principiem. Tā stiprina cilvēciskās īpašības, kas padara demokrātiju iespējamu, un veicina demokrātiskākus veidus, kā būt attiecībās ar citiem.

Vidējā izglītībā EĶMD rada iespējas skolēniem izzināt demokrātiju kā attiecībās balstītu un dzīvu praksi. Tā aicina jauniešus demokrātiju ne tikai apspriest, bet arī piedzīvot ķermeniskā līdzdalībā. EĶMD atzīst, ka jaunieši domā, jūt, sajūt, iztēlojas, kustas un rada, vienlaikus veidojot izpratni par sevi, citiem un pasauli. Šāda multimodāla un ķermeniska iesaiste ļauj demokrātiskās vērtības ne tikai apspriest, bet arī iedzīvināt praksē.

EĶMD mērķi ir:

- attīstīt demokrātiskas īpašības, piemēram, gatavību mācīties, cieņu, zinātkāri, empātiju, aktīvu klausīšanos, kopīgu atbildību un atvērtību citādībai un jaunām iespējām;
- veicināt estētisko un ķermenisko sajūtu, kā arī izjūtu apzināšanos;
- rosināt demokrātiskus mācīšanās un zināšanu radīšanas veidus;
- veidot holistisku saikni ar demokrātiju, pārsniedzot tikai kognitīvu iesaisti demokrātijas izzināšanā un pievēršoties tās estētiskajai, ķermeniskajai un attiecību dimensijai kopā ar citiem;
- veidot atklājumiem bagātu mācīšanās procesu, kas paver daudzveidīgas iespējas;
- veicināt demokrātisko jutību, tas ir, padziļināt izpratni par jūtām, ķermenisko pieredzi un cilvēciskajām īpašībām, kurām ir būtiska nozīme demokrātiskajā darbībā.

EĶMD piedāvā veidus, kā caur aktivitātēm, refleksiju un dialogu izzināt estētiskās un ķermeniskās dimensijas, kas ir neatņemama demokrātijas kā dzīvas un pilnvērtīgas prakses daļa. Tā iesaista visu ķermeni kopīgas nozīmes veidošanas un koprades procesā. Īpaša uzmanība tiek pievērsta emocijām, izjūtām, un ķermeņa kustībām, kā arī radošajām, iztēles un citām spējām, neizceļot lineāru un loģisku domāšanu kā dominējošo pieeju, kas parasti galveno uzmanību pievērš kognitīvajām zināšanām.

Tāpēc EĶMD norises ir daudzveidīgas un ietver estētiskās un ķermeniskās pedagoģiskās metodes. Šo aktivitāšu mērķis nav mākslas darbu radīšana vai priekšnesumu veidošana, bet gan saziņa un mācīšanās radošos procesos, paverot telpu, kurā cilvēki var ieklausīties, iztēloties un kopradīt. Tās var ietvert:

- kolāžu veidošanu, zīmēšanu, gleznošanu un fotografēšanu, lai vizuāli izteiktu savu uztveri;
- kustību un drāmu, lai pētītu attiecības;
- stāstījuma veidošanu, lai izteiktu nozīmi naratīvā formā;
- skaņu, ritmu un uzstāšanos, lai iesaistītu uzmanību, emocijas un kopīgu izpausmi;
- apzinātības un maņu vingrinājumus, lai padziļinātu sevis, citu un apkārtējās vides apzināšanos.

Vide un telpa, kas tiek veidota EĶMD īstenošanai un demokrātisku attiecību veidošanai:

- aicina uz līdzdalību (“Arī tavs viedoklis šeit ir nozīmīgs”);
- atbalsta daudzveidīgas izteiksmes un līdzdalības formas (dažādas iespējas iesaistīties ar kustību, attēlu, skaņu, digitālajiem medijiem un interpretāciju);
- nodrošina laika pielāgojamību (laiku refleksijai, padziļinātai izziņai, izmēģināšanai, atgriešanās iespējai un pārskatīšanai);
- attiecības veido ar rūpēm (radot iespēju riskēt, nepiekrīst un būt atvērtam arī nedrošības brīžos);
- uztvert iztēli kā izziņas formu un pilsoniskās līdzdalības iespēju;
- īsteno pieņemamu skatījumu (atvērtu, nevērtējošu un vērtīgu attieksmi pret to, kas veidojas, nevis tieksmi visu pakļaut kontrolei).

Kopsavilkums par pedagogu lomu EĶMD

EĶMD pedagogi var pildīt dažādas lomas, turklāt reizēm vienlaikus vairāk nekā vienu. EĶMD kontekstā pedagogu loma var izpausties šādi:

- mācīšanās līdzdalībnieki, kuri kopā ar skolēniem pēta dilemmas, radošus meklējumus un nezināmo;
- estētisku, ķermenisku un multimodālu demokrātiskas izziņas pieejuveidotāji vai līdzveidotāji;
- skolēnu līdzdalības veicinātāji, nevis uzdevumu sadalītāji vai diskusijas kontrolētāji;
- pieņemoša skatījuma īstenotāji, kuri ar savu piemēru rāda cieņpilnu skatījumu un ieklausīšanos (sk. 1. tabulu);
- iekļaujošas gaisotnes veidotāji kopā ar kolēģiem, vadītājiem, kopienas partneriem un skolēniem;
- reflektējoši praktiķi, kuri analizē, kā vara, atzīšana un atsaucība ietekmē mācīšanos;
- kopīgi pieņemtu lēmumu īstenotāji.

EĶMD pamatideju kopsavilkums

EĶMD pamatā ir daudzveidīgs ideju kopums. Šīs pamatidejas ir apkopotas turpmāk 1. tabulā.

1. tabula. EĶMD pamatā esošās galvenās idejas.

Demokrātija kā tapšana	<p>Demokrātija tiek izprasta kā dzīvs, nepabeigts process, kas nepārtraukti veidojas mūsu mijiedarbībā, izvēlēs un attiecībās. Demokrātija nav nemainīga sistēma. Tā nav arī tikai politiska sistēma, organizatoriska pārvaldības forma vai noteikumu kopums. Tā ir dzīvs process, kas pastāvīgi ir kustībā, – kaut kas tāds, ko mēs īstenojam un atjaunojam ik dienu tajā, kā runājam, klausāmies, sadarbojamies un rūpējamies cits par citu.</p>
Demokrātiskās vērtības	<p>Tās ir EĶMD centrālās demokrātiskās vērtības.</p> <p>Brīvība. Spēja domāt, rīkoties un paust sevi atklāti un atbildīgi.</p> <p>Vienlīdzība un taisnīgums. Ikviens ir nozīmīgs, un svarīga ir ikviena balss, ķermenis un pieredze. Vienlīdzība nozīmē, ka katrs saņem to pašu, ko citi, piemēram, vienādas tiesības un pienākumus. Taisnīgums nozīmē, ka katrs saņem to, kas viņam nepieciešams, lai varētu izmantot vienlīdzīgas iespējas.</p> <p>Atsaucība. Tā nozīmē vērību pret citu vajadzībām, balsīm un pieredzi, kā arī pret savām ķermeniskajām rezonansēm – emocijām, sajūtām un domām –, kas rodas attiecībās ar citiem.</p>
Demokrātiskie principi	<p>Šie principi – varas dalīšana, transformējošs dialogs, holistiskā mācīšanās un attiecību labbūtība – raksturo, ko nozīmē īstenot demokrātiju kā tapšanu, un iezīmē rīcības virzienus šī procesa veidošanā.</p> <p>Varas dalīšana nozīmē aktīvu līdzdalību to institūciju, kultūras un attiecību veidošanā, kas veido mūsu sociālo un organizatorisko vidi. Tā ietver iespēju paust viedokli lēmumos, kas mūs ietekmē, prasīt atbildību no tiem, kuri īsteno varu, līdzdarboties jaunu iespēju veidošanā, kas rodas dialogā un sadarbībā. Tā ietver arī brīvību rīkoties, lai uzņemtos iniciatīvu, paustu identitāti un rīkotos saskaņā ar kopīgi pieņemtām vērtībām un atbildību.</p> <p>Transformējošs dialogs ietver viedokļu apmaiņu un izzināšanu, atklātu domu apmaiņu, savstarpējas cieņas īstenošanu dalībnieku starpā, dažādu viedokļu paušanu, visu skatījumu uzklaušāšanu un iespēju dalīties konstruktīvā kritikā. Tā mērķis ir pārsniegt šauras personiskās perspektīvas un intereses, padziļināt savstarpējo izpratni, meklēt saskares punktus un radīt jaunas iespējas kopīgai rīcībai.</p> <p>Holistiskā mācīšanās ir mācīšanās, kas rosina visas personības attīstību – intelektu, emocijas, ķermeni un iztēli. Tā ietver visu cilvēka spēju attīstību, tostarp lineāru domāšanu, kas uzsver kognitīvās zināšanas, bet vienlaikus īpašu nozīmi piešķir apzināšanās, jūtīguma un novērtējuma attīstībai tādas pieredzes jomās kā izjūtas, ētiskā un garīgā jutība, skaistums, prieks, ciešanas un ķermeniskā izjūta.</p> <p>Attiecību labbūtība attiecas uz sociālās saliedētības, saiknes izjūtas un pozitīvas iesaistes pieredzes veidošanu caur līdzdalību. Tā stiprina spēcīguma izjūtu un augstu pašvērtējumu kā demokrātiskas kopienas locekļiem, kurā tiek novērtēta individualitāte.</p>

<p>Atsaucīga pedagoģija</p>	<p>Atsaucīga pedagoģija uzsver, ka izglītība ir kopīgs process, kas balstīts savstarpējā atbildībā un nepārtrauktā savstarpējas mācīšanās plūdumā. Tā prasa refleksiju un savu estētisko un ķermenisko reakciju apzināšanos, vienlaikus aicinot būt vēriģiem un atsaucīgiem pret plašāku kontekstu – vēsturi, vietu, politiku un sociālo pozicionēšanu, tostarp dzimti, šķiru un rasisko vai etnisko identitāti.</p>
<p>Demokrātiskā jutība</p>	<p>Demokrātiskā jutība ir izjūta par demokrātiju. Tā nozīmē vēriģumu pret sajūtām, apzināšanos, īpašībām un izjūtām, kas ir nozīmīgas demokrātiskas prakses un attiecību attīstībā, kā arī spēju tās novērtēt, kopt un uz tām atsaukties, veidojot demokrātiskākas attiecības ar citiem.</p>
<p>Pieņemošs skatījums</p>	<p>Pieņemošs skatījums ir veids, kā raudzīties uz sevi, citiem un pasauli – atvērti, zinātkāri un nevērtējoši, ar vēriģu pret to, kas veidojas, nevis ar tieksmi visu pakļaut kontrolei. Izglītībā tas ļauj gan pedagogiem, gan skolēniem saskatīt klātesošā vērtību un atsaukties uz to ar empātiju. Šī pieeja ir nepārtraukts koprades process, kas palīdz veidot drošu mācību vidi estētiskajām un ķermeniskajām metodēm. Pieņemošs skatījums sakņojas vēriģumā un pieņemšanā un rada nosacījumus brīvībai, vienlīdzībai un taisnīģumam, kā arī atsaucībai izglītības praksē un plašākā dzīves kontekstā.</p>

EĶMD apvieno visus šos elementus vienotā pieejā, kas jauniešiem un pedagogiem ļauj sajust, īstenot un reflektēt par demokrātisku dzīvi, piemēram, par to, kā atšķirīgi demokrātisko vērtību īstenošanas veidi ietekmē savstarpējo uztveri un to, kā tiek atzīts skolēnu un pedagogu viedoklis, klātbūtne un iespēja ietekmēt notiekošo.

EĶMD palīdz veidot vidējā izglītībā demokrātiskas prakses pieredzi, par kuru iespējams reflektēt. Tā palīdz novērtēt demokrātiju kā dzīvu, nepabeigtu procesu, kas nepārtraukti veidojas mijiedarbībā un izpaužas daudzveidīgos veidos. Piemēram, demokrātijas veidošana un uzturēšana var ietvert:

- kopīgu nozīmes veidošanu kustībā, improvizācijā, vizuālajā mākslā, filmā un digitālajā jaunradē;
- strukturētu un nestrukturētu dialogu: sarunu apļus, vienaudžu vadītas diskusijas, refleksijas pauzes un daudzveidīgas atbildes formas;
- kopīgi veidotas ikdienas norises, kopīgas vienošanās, mainīgas lomas un lēmumu pieņemšanu klasē;
- ķermenisku refleksiju: ķermeņa kartēšanu, emociju apzināšanās brīžus, dienasgrāmatas rakstīšanu, improvizāciju un vingrinājumus spējai pieņemt cita skatpunktu;
- konflikta risināšanu ar vērīgumu, maigu skatījumu un ētisku ieklausīšanos;
- nelielas ikdienas darbības, kas veicina attiecību labbūtību: vienaudžu pamanīšana, atbalsta sniegšana, pamanīšana, ja kāds tiek atstāts malā, un iespēju radīšana izskanēt arī klusākām balsīm.

Kā izmantot šo rokasgrāmatu?

Rokasgrāmata ir veidota tā, lai tā būtu praktiski izmantojama un pielāgojama. Pedagogi atkarībā no konteksta un gatavības var izmantot vienu aktivitāti, vienu principu vai vairākus principus.

Jūs varat:

- sākt ar īsām un viegli īstenojamām aktivitātēm;
- izmēģināt garākus uzdevumus vai savstarpēji saistītu aktivitāšu virknes;
- iekļaut daudzveidīgas izteiksmes un saziņas formas;
- izmantot refleksijas jautājumus, lai padziļinātu demokrātisko apzināšanos;
- izvēlēties aktivitātes, kas atbilst klases lielumam, stundu ritmam vai mācību priekšmetam, kā arī citām mācību vidēm;
- pielāgot norises attālinātam vai hibrīdam darbam.

2. Kāpēc EĶMD ir nozīmīga vidējā izglītībā?

Vidējās izglītības posms ir laiks, kad jauniešu attīstībā norisinās būtiskas pārmaiņas. Jaunieši meklē atbildes uz jautājumiem par identitāti, piederību, taisnīgumu un atbildību, vienlaikus veidojot savu priekšstatu par sevi attiecībā ar citiem. Šim dzīves posmam raksturīga emocionāla intensitāte, pieaugoša sociālā apzināšanās un arvien izteiktāka vēlme tikt atzītiem par nozīmīgiem līdzaspastāvēšanas veidotājiem.

Pedagoģijas estētiskā un ķermeniskā dimensija ir nozīmīga ikviena cilvēka mācīšanās procesā. Taču vidējās izglītības posmā ir īpaši veidi, kā EĶMD var atbalstīt jauniešu izglītību demokrātijai, lai, piemēram, viņu tapošais priekšstats par sevi attiecībā ar citiem tiktu atzīts un iekļauts mācīšanās procesā. EĶMD rada nosacījumus, kuros jauniešu emocijas un izjūtas tiek ņemtas vērā un kļūst par daļu no demokrātisko vērtību – brīvības, vienlīdzības un taisnīguma, kā arī atsaucības – izzināšanas, izmantojot daudzveidīgas izteiksmes formas, piemēram, kustību, žestu, vizuālo jaunradi, stāstījuma veidošanu, ieklausīšanos un kopīgu refleksiju. Šīs formas ļauj jauniešiem izprast demokrātiju, izmantojot izziņas, emociju, attiecību un ķermenisko pieredzi, kas raksturīga viņu attīstības posmam.

EĶMD stiprina izglītību demokrātijai vairākos veidos.

- Tā stiprina attiecību labbūtību – jaunieši pilnvērtīgāk iesaistās tad, ja jūtas pamanīti un cienīti. EĶMD veido attiecību nosacījumus – uzticēšanos, emocionālu drošību un atvērtību –, kas skolēniem dod iespēju riskēt, paust nedrošību un dalīties ar savu skatījumu.
- Tā paplašina iespējas transformējošam dialogam – ne visiem skolēniem runa ir galvenais veids, kā iesaistīties demokrātiskā dialogā. Daži priekšroku dod attēlam, kustībai, radošām asociācijām vai klusākām līdzdalības formām. EĶMD piedāvā daudzveidīgus ceļus, kas palīdz dialogam kļūt taisnīgākam un iekļaujošākam.
- Tā attīsta vērīgumu un atsaucību – ar ķermeniskām un reflektīvām norisēm jaunieši mācās pamanīt, kā viņu rīcība ietekmē citus, kā emocijas veido mijiedarbību un kā kopīgi pieņemti lēmumi prasa savstarpēju saskaņošanu. Šāda atsaucība ir demokrātiskas dzīves pamatā.

- Tā veicina holistisko mācīšanos, sasaistot domāšanu, izjūtas un sajūtas. Šādā veidā EĶMD aicina jauniešus izzināt sarežģītas idejas, apvienojot analīzi, iztēli, ķermenisko apzināšanos un emocionālu izpratni. Šī vienotība sekmē dziļāku izpratni un ētisku refleksiju.
- Tā stiprina varas dalīšanu, rosinot skolēnus ietekmēt mācīšanās procesu. Šādas norises ļauj skolēniem piedzīvot, ka viņu ieguldījums ir nozīmīgs. Pat nelielas iespējas piedalīties lēmumu pieņemšanā palīdz viņiem uztvert sevi kā aktīvus kopīgās mācīšanās dalībniekus.
- Tā iesaista iztēli kā demokrātisku resursu – radošas un estētiskas norises palīdz jauniešiem iztēloties alternatīvas, paplašināt savu skatījumu un izzināt kopīgas nākotnes iespējas. Iztēle stiprina pilsonisko zinātkāri un atvērtību.
- Tā veido demokrātisko jutību. Atkārtotā ķermeniskā pieredzē (pamanot, reflektējot, sadarbojoties un atsaucoties) jaunieši var padziļināti izprast, ko demokrātiskā praksē nozīmē taisnīgums, iekļaušana, atbildība un saikne ar citiem. Šī demokrātiskā jutība kļūst par pamatu demokrātiskai līdzdalībai gan vidējā izglītībā, gan ārpus tās.

EĶMD nozīmi apstiprina arī AECED pētījuma rezultāti. Pētījumā konstatēts, ka EĶMD palīdz attīstīt demokrātijai būtiskas īpašības – empātiju, aktīvu klausīšanos un atvērtību citādībai un jaunām iespējām –, vairo estētisko un ķermenisko sajūtu apzināšanos, rosina demokrātiskākus mācīšanās un zināšanu radīšanas veidus, kā arī sekmē padziļinātas demokrātiskās jutības veidošanos. Šādi rezultāti ir īpaši nozīmīgi jauniešu attīstībā vidējās izglītības posmā.

3. Demokrātiskās vērtības vidējā izglītībā

Demokrātiskās vērtības veido to, kā mācību vidē izturamies cits pret citu un veidojam attiecības. Vidējā izglītībā tās nav tikai abstrakti jēdzieni, bet dzīva pieredze, kas atklājas ikdienas mijiedarbībā – tajā, kā skolēni pauž sevi, kā viņi tiek iesaistīti, kā tiek risinātas domstarpības un kā viņi piedzīvo pieņemšanu un atzinību grupā.

EKMD ļauj jauniešiem sastapties ar demokrātiskajām vērtībām daudzveidīgās, ķermeniskā pieredzē balstītās norisēs. Tādējādi vērtības kļūst par dzīvu pieredzi, ko skolēni var sajūst, izzināt un kopīgi īstenot. “Pedagoģiskajā ietvarā” kā izglītībai demokrātijai būtiskas ir izceltas trīs pamatvērtības: brīvība, vienlīdzība un taisnīgums, kā arī atsaucība. Turpmāk katra no tām aplūkota ar piemēriem, kā tā var izpausties vidējās izglītības vidē.

Brīvība

Brīvība nozīmē iespēju paust sevi sev raksturīgā veidā, atklāti izzināt idejas un izdarīt jēgpilnas izvēles kopīgi noteiktu ētisku robežu ietvarā. Jauniešiem, kuri veido savu patstāvīgo identitāti, brīvība kļūst reāli piedzīvojami tad, kad viņi mācīšanās procesā var ienest savu skatījumu, radošumu un jautājumus.

Kā tas var izpausties?

- Skolēni izvēlas, kā paust ideju – ar kustību, zīmējumu, rakstīšanu, skaņu vai digitāliem līdzekļiem.
- Pirms pievēršanās analīzei klase vispirms izzina tematu un veido vairākas tā interpretācijas.
- Skolēni līdzdarbojas uzdevuma atsevišķu aspektu veidošanā, piemēram, lemjot, kā darbs tiks prezentēts vai kuriem jautājumiem veltīt īpašu uzmanību.

Vienlīdzība un taisnīgums

Vienlīdzība nozīmē, ka ikviena skolēna klātbūtne ir nozīmīga. Taisnīgums nozīmē nodrošināt ikvienam skolēnam pieejamus un jēgpilnus līdzdalības veidus. Jaunieši ļoti jūtīgi uztver iekļaušanu un izslēgšanu, pat nelielas norādes var ietekmēt viņu gatavību iesaistīties. EĶMD veido vidi, kurā tiek pieņemtas daudzveidīgas līdzdalības formas.

Kā tas var izpausties?

- Aktivitātēs ir paredzētas verbālas, vizuālas, ķermeniskas, rakstiskas un reflektīvas līdzdalības iespējas.
- Saruna tiek organizēta tā, lai veicinātu līdzsvarotu līdzdalību un dotu iespēju izskanēt arī klusākām balsīm.
- Grupu uzdevumi rosina skolēnus pamanīt otra tempu, idejas un izteiksmes formas un tām pielāgoties.

Vidējā izglītībā taisnīgums nozīmē arī apzināties, kā ar sociālo piederību, rasi, etnisko identitāti un dzimti saistītas gaidas, sociālās normas un varas attiecības ietekmē to, kurš jūtas tiesīgs runāt, kustēties, riskēt vai palikt kluss. EĶMD atbalsta taisnīgumu, piedāvājot daudzveidīgus, nevienu neizslēdzošus līdzdalības veidus, kas ļauj skolēniem justies piederīgiem un sniegt savu ieguldījumu arī bez pielāgošanās dominējošajām normām.

Atsaucība

Atsaucība ir spēja pamanīt citus – viņu norādes, emocijas, skatījumu un vajadzības – un atbilstoši tam pielāgot savu rīcību. Tā ir attiecībās balstīta vērtība, kas atbalsta dialogu, sadarbību un domstarpību risināšanu. Atsaucība jauniešos nostiprinās tad, kad viņiem ir iespēja reflektēt par to, kā mijiedarbība tiek piedzīvota un kā viņu ieguldījums ietekmē grupas dzīvi.

Kā tas var izpausties?

- Skolēni piedalās vingrinājumos, kuros nepieciešams sajust īsto brīdi rīcībai, piemēram, uzturot kopīgu ritmu.
- Pēc grupu darba skolēni reflektē ne tikai par rezultātu, bet arī par to, kā mijiedarbība viņus ietekmēja.
- Skolēniem tiek dota radoša brīvība paust sevi, un viņi tiek aicināti reflektēt par izmantotajām izteiksmes formām.
- Vienaudžu atgriezeniskajā saitē vispirms vārdos tiek izteikts pamanītais (“Es pamanīju...”) un tikai pēc tam seko interpretācija vai ierosinājums.

4. Demokrātiskie principi vidējā izglītībā

Vidējā izglītībā demokrātisko principu īstenošana un izziņošana palīdz jauniešiem piedzīvot demokrātiju nevis kā abstraktu sistēmu, bet kā dzīvu, attiecībās balstītu procesu, kas norisinās līdzdalībā, dialogā un kopīgā atbildībā. Vidējās izglītības kontekstā šie principi tiek īstenoti tā, lai atbilstu jauniešu pieaugošajai spējai reflektēt, domāt par sarežģītiem jautājumiem un apzināties attiecību nozīmi.

Varas dalīšana

Varas dalīšana nozīmē radīt jēgpilnas iespējas skolēniem ietekmēt atsevišķus mācīšanās procesa aspektus. Vidējā izglītībā tas var nozīmēt izvēles iespējas attiecībā uz to, kā izziņāt tematu, kā sadarboties vai kā paust savu izpratni.

Varas dalīšana nenozīmē pilnīgu atbildības nodošanu skolēniem. Tā var izpausties dažādos veidos – gan formāli, gan neformāli, piemēram, kā pedagoga vadītā mācību procesā radītas iespējas skolēniem ietekmēt notiekošo un piedzīvot sava ieguldījuma nozīmi kopīgajā procesā.

Transformējošs dialogs

Transformējošs dialogs veicina savstarpēju izpratni un kopīgu dažādu ideju, skatījumu un pieredžu izzināšanu, augstu vērtējot zinātkāri, ieklausīšanos un atvērtību atšķirīgajam.

EĶMD dialogs ir daudzveidīgs. Skolēni tajā var iesaistīties ar runu, žestu, zīmējumu, klusumu, pozicionēšanos telpā vai simboliskām izpausmēm. Šādas izteiksmes formas ļauj paust idejas, kas vēl nav pilnībā ietērptas vārdos, un atvērties dažādiem skatījumiem.

Holistiskā mācīšanās

Holistiskās mācīšanās pamatā ir ideja, ka izpratne veidojas domāšanas, izjūtu, sajūtu, izteiles un attiecību mijiedarbībā. Vidējā izglītībā šis princips palīdz jauniešiem mācīšanās procesā apzināties sarežģītību, daudznozīmību un emociju nozīmi.

Holistiskā mācīšanās ietver arī ķermenisko un maņu dimensiju nevis kā priekšnesumu, bet kā dabisku mācīšanās daļu, kas palīdz uztvert notiekošo un veidot izpratni. Šīs dimensijas palīdz skolēniem sasaistīt idejas ar dzīvoto pieredzi un padziļina viņu iesaisti dažādos mācību priekšmetos.

Attiecību labbūtība

Attiecību labbūtība raksturo attiecību kvalitāti mācību vidē. EĶMD palīdz veidot vidi, kurā skolēni jūtas pamanīti, cienīti un droši iesaistīties sev piemērotā veidā un tempā. Vidējās izglītības klasēs un citās mācību vidēs attiecību labbūtību veido vērīgums pret grupas dinamiku, emocionālo gaisotni un to, kā skolēni un pedagogi veido savstarpējās attiecības. Tā neveidojas vienīgi no noteikumiem, bet top kopīgā ikdienas mijiedarbībā.

Šie principi ir visiedarbīgākie tad, kad tiek īstenoti un piedzīvoti kopumā.

Piemēram, mācību nodarbībā var būt ietverts:

- aicinājums kopīgi izvēlēties izziņāmo tematu, tā stiprinot varas dalīšanu;
- īsa ķermeniskās iesaistes aktivitāte, kas rosina transformējošu dialogu;
- iespēja izvēlēties izteiksmes formas, tā paplašinot holistiskās mācīšanās iespējas;
- pauze refleksijai, kas stiprina attiecību labbūtību.

EĶMD piedāvā vienkāršus un pielāgojamus veidus, kā šos principus iekļaut ikdienas mācību procesā, lai jaunieši demokrātiju piedzīvotu nevis kā tālu ideālu, bet kā dzīvu pieredzi, kas īstenojas ikdienas dzīvē klasē.

5. Demokrātiskā jutība vidējā izglītībā

Demokrātiskā jutība izpaužas tajā, kā skolēni pamana, izjūt un atsaucas uz notiekošo, iesaistoties izglītībā demokrātijai ar īpašu uzmanību demokrātiskajām vērtībām un principiem. To nevar tieši iemācīt vai izmērīt pēc sasniegtajiem rezultātiem. Tā pakāpeniski veidojas līdzdalības, dialoga un kopīgas atbildības pieredzē, kopīgi pamanot, paužot, ieklausoties, atsaucoties un reflektējot.

Vidējā izglītībā demokrātiskā jutība nozīmē, ka jaunieši pakāpeniski sāk apzināties šo pieredzi un sevi kā daļu no plašāka kopuma. Tā ietver citu klātbūtnes atzīšanu, izpratni par to, kā paša rīcība ietekmē grupu, un atsaukšanos ar vērīgumu un rūpēm. Šīs spējas veidojas ikdienas mijiedarbībā klasē un citās mācību vidēs, kur EĶMD vērtības, principi un norises tiek apzināti īstenotas, nevis vienkārši sniegta tieša instrukcija.

Demokrātiskā jutība kā dzīva pieredze

Demokrātiskā jutība ir ķermeniska, veidojas attiecībās un sakņojas pieredzē. Tā ir cieši saistīta ar jauniešu pieaugošo spēju:

- reflektēt par:
 - dažādiem skatījumiem;
 - emocionālo un attiecību dinamiku;
 - sarežģītām un daudznozīmīgām situācijām;
 - savu lomu kopīgā mācīšanās procesā;
- pamanīt:
 - gaisotni telpā;
 - mijiedarbības toni;
 - spriedzes un atslābuma brīžus;
 - enerģijas un uzmanības maiņu.

Šāda pieredze ļauj skolēniem pakāpeniski sajūst, kad vide ir iekļaujoša, kad līdzdalība kļūst iespējama un kad nepieciešama atsaucība. Šī apzināšanās veicina pārdomātāku attieksmi gan pret citiem, gan pret pašu mācīšanās procesu.

Sevis apzināšanās attiecībās ar citiem

Jaunieši pamana, kā viņu izvēles, izpausmes un rīcība ietekmē kopīgo darbu un attiecības. Viņi sāk atpazīt saskaņas un spriedzes brīžus, kā arī reflektēt par to, kā mācīšanās tiek piedzīvoa ķermenī un izjūtās.

Jūtīgums pret taisnīgumu, atšķirīgiem viedokļiem un iekļaušanu

Jaunieši netaisnīgumu bieži pamana ļoti ātri. Demokrātiskā jutība attīstās tad, kad viņi piedzīvo vidi, kurā ikviens viedoklis ir gaidīts un atšķirīgais tiek uzņemts ar cieņu.

Emociju atzīšana kā demokrātiskas dzīves daļa

Emocijas ietekmē to, kā skolēni iesaistās, ieklausās vai noslēdzas sevī. Ja jaunieši tiek rosināti pamanīt savu emocionālo pieredzi un par to reflektēt bez vērtējuma, viņi sāk apzināties, ka izjūtas ir nozīmīga demokrātiskas mijiedarbības daļa.

Atvērtība dažādiem skatījumiem

Demokrātiskā jutība veidojas tad, kad jaunieši sastopas ar atšķirīgiem skatījumiem un aizstāvēšanās vietā cenšas izprast atšķirīgo. EĶMD palīdz skolēniem tuvoties atšķirīgajam izjūtu un kopīgas ķermeniskās pieredzes līmenī, nevis tikai izziņā balstītā viedokļu pretstatījumā.

Kopīgas atbildības izjūta par mācību vidi

Kad jaunieši apzinās, ka mijiedarbības tonis, ritms un kvalitāte ir visu, ne tikai pedagoga, atbildība, demokrātiskā jutība padziļinās. Skolēni sāk piedalīties vides veidošanā. Attiecību signālu pamanīšana un saudzīga pielāgošanās.

Atsaucība ir viena no demokrātiskajām pamatvērtībām.

Demokrātiskā jutība attīstās, kad jaunieši mācās uztvert citu norādes – verbālas un neverbālas – un atbilstoši tām pielāgot savu rīcību.

Kā skolotāji var atbalstīt demokrātisko jutību?

Demokrātiskā jutība veidojas pakāpeniski, jauniešiem:

- piedzīvojot dažādas līdzdalības formas;
- iesaistoties daudzveidīgā dialogā;
- sastopoties ar atšķirībām un domstarpībām;
- reflektējot par to, kā norisinās kopīgā mācīšanās.

Skolotāji atbalsta šo attīstību, veidojot nosacījumus, kuros skolēni jūtas pamanīti, tiek novērtētas daudzveidīgas izteiksmes formas un refleksija tiek iekļauta ikdienas darbā. Demokrātiskā jutība attīstās atbalstošos apstākļos, kuros, piemēram:

- tiek piedāvātas daudzveidīgas izteiksmes un saziņas formas, lai skolēni varētu iesaistīties mācīšanās procesā sev piemērotākajā veidā un paust savas idejas, domas un izjūtas;
- tiek izmantotas vienkāršas norises, kas rosina ķermeņa iesaisti un palīdz labāk apzināties sevi un citus;
- tiek atvēlēts laiks refleksijas pauzēm, lai pamanītu emocijas, attiecību signālus un saikņu veidošanos;
- tiek piedāvātas jēgpilnas izvēles un pārskatāmas lēmumu pieņemšanas iespējas, kurās iespējams praktizēt kopīgu atbildību;
- tiek īstenots pieņemošs skatījums – ieguldījums vispirms tiek pamanīts un atzīts, un tikai pēc tam izvērtēts;
- tiek dots laiks atziņu veidošanās procesam, apzinoties, ka EĶMD nav lineāra.

Pusaudžu vecumā demokrātiskā jutība veidojas vidē, kur atšķirības, atzīšana un piederība iegūst īpašu nozīmi. Skolēni var piedzīvot iekļaušanu vai izslēgšanu atkarībā no dzimtes, sociālās piederības, rases, etniskās identitātes, pašizpaušmes, pārliecības vai pielāgošanās normām. EĶMD pievērš uzmanību šai dinamikai, radot vidi, kurā skolēni var piedzīvot taisnīgu attieksmi un rūpes ne tikai tajā, kas tiek pateikts, bet arī tajā, kā līdzdalība tiek organizēta, atzīta un kopīgi īstenota.

Iekļaujot vienkāršas un pielāgojamas norises, skolotāji var palīdzēt skolēniem piedzīvot demokrātiju kā dzīvu pieredzi, kas īstenojas jau tagad, nevis tikai kā kaut ko, kam viņi gatavojas nākotnē.

6. Atsaucīga pedagogija vidējā izglītībā

Atsaucīga pedagogija EĶMD pieejā nav fiksēta metode, bet attiecībās un ķermeniskajā pieredzē sakņota nostāja, kas veidojas vērīgumā un refleksijā. Vidējā izglītībā tā palīdz jauniešiem orientēties sarežģītībā, atšķirīgumā un nenoteiktībā, vienlaikus veidojot mācību vidi, kas pielāgojas topošajām vajadzībām, atšķirīgajam ritmam un mijiedarbībai, kā arī ņem vērā tāds faktorus kā dzimte, sociālā piederība, rases piederība un etniskā identitāte.

Atsaucīga pedagogija nozīmē vērību pret skolēnu verbālajām, emocionālajām, attiecību un ķermeniskajām izpausmēm. Vienlaikus tā ietver arī skolotāja spēju apzināties savas ķermeniskās un emocionālās reakcijas.

Skolotājs var pamanīt:

- saspringumu vai atslābumu savā stājā;
- balss toņa vai tempa maiņu;
- impulsu paātrināt procesu, labot vai kontrolēt;
- nedrošības vai vilcināšanās brīžus.

Apzinoties šīs reakcijas, skolotājs var pārdomāti izvēlēties, kā atsaukties uz skolēniem un grupu.

Reaģēšana ar rūpēm un spēju pielāgoties

Atsaucība nozīmē pielāgot mācīšanu saudzīgos un pārdomātos veidos. Tas var ietvert:

- tempa palēnināšanu, ja grupa jūtas pārslogota;
- pauzi, kad aktualizējas spēcīgas emocijas;
- citu līdzdalības iespēju piedāvāšanu, ja sākotnēji iecerētais veids nav piemērots;
- aktivitātes norises pārstrukturēšanu un laika atvēlēšanu refleksijai.

Šāda pielāgošanās nav kontroles zaudēšanas pazīme. Tā ir pedagoģisku rūpju un demokrātiska vērīguma izpausme.

Atsaucīga pedagoģija kā reflektīva prakse

Atsaucīgu pedagoģiju atbalsta nepārtraukta refleksija. Skolotāji reflektē ne tikai par to, ko dara skolēni, bet arī par to:

- kā tika uztverta mācību vide;
- kā viņi paši reaģēja;
- kas veicināja vai ierobežoja līdzdalību;
- ko nākamreiz būtu iespējams pielāgot.

Šī reflektīvā dimensija palīdz skolotājiem saglabāt atvērtību, atsaucību un ētisku pamatojumu savā praksē.

Skolotāja darbība, kas veicina atsaucīgu pedagoģiju

Vidējās izglītības klasēs atsaucīga pedagoģija var ietvert:

- iespēju iesaistīties vai vērot;
- aicinājumu skolēniem izvēlēties no daudzveidīgām izteiksmes un saziņas formām;
- nenoteiktības atzīšanu par dabisku mācīšanās daļu;
- mierīgas klātbūtnes saglabāšanu spriedzes brīžos;
- atzīšanu, ka reizēm iecere vai plāns ir jāmaina.

Šādas norises palīdz skolotājiem īstenot izglītību demokrātijai kā nepārtrauktu un attiecībās balstītu procesu.

Vēriba pret skolēnu klātbūtni

Atsaucība sākas ar pamanīšanu, kā skolēni ienāk mācīšanās situācijā – emocionāli, fiziski un sociāli. Jaunieši savu gatavību vai vilcināšanos bieži signalizē ar stāju, klusumu, balss toni vai enerģiju.

Atvērtība daudzveidīgām izteiksmes formām

Atsaucība nozīmē arī piedāvāt skolēniem daudzveidīgus līdzdalības veidus – īpaši tiem, kuri nejūtas ērti runāt pirmie vai kuri labprātāk domā un izpaužas radošās vai ķermeniski balstītās formās.

Pielāgošanās ritmam un vajadzībām

Jaunieši dažādos brīžos iesaistās atšķirīgi. Atsaucīga pedagogija pielāgojas šīm maiņām, pamanot telpas gaisotni un atsaucoties ar elastību.

Attiecību drošības stiprināšana

Izglītībai demokrātijai ir vajadzīga vide, kurā skolēni jūtas droši uzņemties risku, paust vēl līdz galam neizveidotas vai nedrošas domas un iesaistīties atšķirīgajā. Atsaucība nozīmē spēju pamanīt, kad šī drošības izjūta ir apdraudēta, un uz to atbilstoši reaģēt.

Reaģēšana uz neparedzēto

EKMD rosina atvērtību neplānotiem brīžiem, kuros var atklāties mācīšanās iespējas. Atsaucīgi pedagogi šādus brīžus neuztver kā traucēkli, bet gan kā iespēju izzināt.

Kā tas var izpausties?

- Pārsteidzošas atziņas vai radošas atbildes tālāka izpēte.
- Laika atvēlēšana spontānai, jēgpilnai sarunai.
- Uzdevuma pielāgošana, ja skolēni piedāvā jaunu virzienu.

Atsaucīguma modelēšana kā demokrātiska nostāja

Jaunieši atsaucību apgūst, to piedzīvojot. Kad pedagogi klausās ar atvērtību, pieņem nenoteiktību un pārdomāti pielāgo savu rīcību, viņi ar savu piemēru rāda demokrātiskās attiecībās balstītu nostāju – tādu, kurā nozīmīga ir atzišana un rūpes.

Kā tas var izpausties?

- Atzīt, ka ne viss ir skaidrs, un kopīgi to izzināt.
- Izrādīt interesi par skolēnu idejām arī tad, ja tās atšķiras no iecerētā plāna.
- Saglabāt pieņemošu skatījumu – vispirms saskatīt un atzīt ieguldījumu un tikai pēc tam to izvērtēt.

Kāpēc atsaucīga pedagoģija ir nozīmīga demokrātijai?

Atsaucīga pedagoģija palīdz jauniešiem piedzīvot demokrātisku dzīvi kā kopīgu, attiecībās veidotu un nepārtraukti mainīgu procesu.

Atsaucība palīdz skolēniem apgūt, ka:

- viņu klātbūtne ietekmē grupu;
- ieklausīšanās un vērība ir līdzdalības formas;
- emocijām un ķermeniskajām reakcijām ir nozīme demokrātiskā mijiedarbībā;
- domstarpības var risināt iekļūstīgi un ar rūpēm;
- izglītība demokrātijai ir nepārtraukts veidošanās process.

7. Pieņemošs skatījums vidējā izglītībā

Pieņemošs skatījums ir veids, kā ieraudzīt, pieņemt un atsaucīgi reaģēt uz skolēniem un sevi, par svarīgāku uzskatot atzišanu, nevis vērtēšanu. Tas attiecas uz to, kā pedagogi raugās uz skolēniem un sevi, kā arī uz to, kā skolēni raugās cits uz citu un uz pedagogiem. EĶMD kontekstā tā ir viena no būtiskākajām pedagoģiskajām nostājām, kas nozīmē, ka izglītības mijiedarbībā iesaistītie cits citu pamana, nesteidzoties ar secinājumiem vai spriedumiem.

Ja pedagogs ilgāku laiku praktizē pieņemošu skatījumu, skolēni biežāk sāk apzināties, ka viņi tiek ievēroti, sadzirdēti un pieņemti tādi, kādi viņi ir. Skolotājs aicina skolēnus uz savu un citu reakciju raudzīties ar pieņemošu skatījumu, lai būtu vieglāk apzināties un pieņemt emocijas, ko var rosināt ķermeniskās metodes. Šāds aicinājums palīdz kopīgi veidot pietiekami drošu EĶMD mācību vidi.

Pieņemošs skatījums nav tikai domāšanas veids, tā ir arī ķermeniska izpausme. Tas kļūst redzams:

- skatienā;
- stājā un ķermeņa pozīcijā;
- balss tonī;
- tempā un pauzēs;
- gatavībā pieņemt nenoteiktību.

Ar šīm ķermeniskajām izpausmēm skolotājs un arī citi, piemēram, grupu darbā, apliecina: “Es esmu šeit, es klausos, un tavs devums ir nozīmīgs.”

Vidējā izglītībā, kur skolēni saskaras ar identitātes jautājumiem, ievainojamību un sociālo spiedienu, pieņemošam skatienam ir būtiska loma tādas mācību vides veidošanā, kurā līdzdalība kļūst iespējama.

Pieņemošs skatījums palīdz radīt priekšnosacījumus, kuros demokrātiskās vērtības un principi var tikt pieredzēti. Tas veicina tādu apstākļu veidošanos, kuros:

- iesaistīšanās vairs nešķiet tik riskanta;
- skolēni jūtas pamanīti un pieņemti, nejutoties pārlietu neaizsargāti;
- tiek pieņemtas daudzveidīgas izpausmes formas;
- mācīšanās kļūst par kopīgu, attiecībās balstītu procesu.

Tas palīdz skolotājiem un skolēniem mācīties:

- atpazīt devumu, pirms to vērtēt;
- sastapt nenoteiktību ar atvērtību, nevis spiedienu;
- ļaut idejām palikt nepabeigtām;
- atzīt klātbūtni, nepieprasot atklāties.

Pieņemšana skatījuma īstenošana

Skolotājs un skolēni var praktizēt pieņemšanu skatījumu, ievērojot pieeju, kuras pamatā ir vērtīgums un pieņemšana. Šāda vērtīga un pieņemšana attieksme var izpausties, piemēram, šādās norisēs:

- atzīt skolēnu devumu, pirms sniegt vērtējumu;
- uztverot arī daļējas vai provizoriskas idejas kā vērtīgas;
- reaģējot uz atšķirībām ar interesi, nevis ar nosodījumu;
- apzināti mudinot skolēnus pirms atbildēšanas vispirms ieklausīties un pamanīt.

Atsevišķās aktivitātēs, kur tas ir atbilstīgi, iespējams arī iepazīstināt ar pieņemšana skatījuma ideju un to pārrunāt, tādējādi veicinot izpratni par to, ko tas ietver un kāda ir tā nozīme.

Pieņemšana skolotāja skatījums uz sevi

Viena no būtiskām pieņemšana skatījuma dimensijām ir tas, kā skolotājs raugās uz savām reakcijām. Tas nozīmē:

- nenoteiktības vai nezināšanas brīžu atpazīšanu;
- impulsa labot vai kontrolēt apzināšanās;
- atļaušana sev apstāties un pārskatīt savu rīcību.

Praktizējot pieņemšanu skatījumu uz sevi, skolotājs īsteno demokrātisku nostāju, kurā nozīmīga ir atvērtība, refleksija un izpratne par mācīšanos kā procesu.

Pieņemšana skatījums skolēnu savstarpējās attiecībās

Pieņemšana skatījums ir nozīmīgs arī tajā, kā skolēni raugās cits uz citu, un tas ietekmē viņu iesaisti EĶMD. Skolotāji var atbalstīt skolēnus pieņemšana skatījuma veidošanā, piemēram:

- rosinot skolēnus raudzīties citam uz citu ar vērtīgumu un pieņemšanu;
- palīdzot atpazīt vērtējošas domas un pieņemšana raudzīties uz savām ķermeniskajām un emocionālajām reakcijām;
- aicinot pirms viedokļa izteikšanas vispirms aprakstīt pamanīto;
- veicinot savstarpējo atgriezenisko saiti, kas sākas ar pamanīto, nevis ar vērtējumu.

8. Demokrātisku pārmaiņu potenciāls, izmantojot EĶMD

Kad EĶMD tiek īstenota praksē, demokrātiskas pārmaiņas reti izpaužas kā viena atsevišķa izmaiņa, kas saistīta tikai ar vienu galveno elementu (sk. 1. tabulu). To labi ilustrē izmēģinājumi Latvijas vidusskolās: daudz biežāk EĶMD rada savstarpēji saistītas pārmaiņas, kas vienlaikus skar vairākus elementus. Tā kā izmēģinājumos bija iesaistīti skolēni, skolotāji un skolu direktori, veidojās vairāki mijiedarbības veidi un koprades formas: skolēns – skolēns, skolēns – skolotājs, skolotājs – direktors, skolēns – direktors un skolēns – skolotājs – direktors. Tāpēc, lai izsekotu demokrātiskajām pārmaiņām EĶMD ietvarā, aplūkojam ilustratīvas epizodes no trim mijiedarbības veidiem.

Skolēns – skolēns: Kad skolēni reflektēja par jaunajām īpašībām, ko viņi, strādājot ar drāmas metodi un kolāžu, bija pamanījuši vai atklājuši savos vienaudžos, viņi norādīja, ka klasesbiedri bijuši negaidīti aktīvāki, darbīgāki un radošāki, nekā parasti un ka atklājušies jauni talanti. Īpaši augstu viņi novērtēja vienaudžu izpalīdzīgo, draudzīgo un sadarboties gatavo attieksmi. Viena skolēna intervija spilgti ilustrē šo procesu:

“Mums vajadzēja izveidot īsu drāmas etiādi par to, kā demokrātija tika saprasta padomju laikā. Sākumā es ļoti satraucos – man galvā nenāca neviena ideja. Mans satraukums kļuva vēl lielāks, kad mani salika pāri ar klasesbiedru, ar kuru nekad iepriekš nebiju strādājis; godīgi sakot, es pieņēmu, ka viņš būs garlaicīgs – kluss un nerunīgs. Es nevarēju iedomāties, ka viņš varētu iziet priekšā un improvizēt, jo viņš man šķita izteikts intraverts.

Es pilnīgi kļūdījos. Viņam ir lieliska humora izjūta un īsts mākslinieciskais talants. Viņš ir arī ļoti gudrs. Kamēr mēs veidojām sižetu, viņš arvien piedāvāja idejas, kas mani pārsteidza – viņš ir daudz lasījis, viņam ir ass un izsmalcināts prāts. Viņš arī bez vilcināšanās uzņēmas visgrūtāko lomu, kad ieraudzīja, cik ļoti esmu apjukusi.

Sprīžot pēc aplausiem, visai klasei mūsu improvizācija ļoti patika. Šī epizode pilnībā mainīja manu skatījumu uz viņu. Es labprāt ar viņu strādātu vēlreiz. Un vēl viena lieta: pēc šīs drāmas etiādes es sapratu, cik bieži mēs par cilvēkiem veidojam nepamatotu viedokli steigā izdarītu secinājumu dēļ un cik bieži mūsu spriedumi izrādās kļūdaini.”

AECED gadījums 11: vidējā izglītība, Daugavpils Valsts ģimnāzija, Latvija

Šī epizode rāda, kā EĶMD aktivitāte kopā ar AECED izmēģinājumu sākumā formulētajiem atsaucīgas pedagoģijas principiem var veicināt **pieņemoša skatījuma** veidošanos: sākotnējais vērtējums atkāpjas, un tā vietā rodas vērīga attieksme pret to, kas atklājas otrā cilvēkā. Skolēns sāk ar fiksētu, vērtējošu priekšstatu (“Es pieņemu, ka viņš būs garlaicīgs – intraverts un nerunīgs”), bet kopīgā uzdevuma un estētiski ķermeniskās pieredzes gaitā nonāk līdz atvērtai, ziņkārīgai un pieredzē balstītai otra cilvēka ieraudzīšanai (“Es pilnīgi kļūdījos – atklājās jauni talanti, un es labprāt ar viņu strādātu vēlreiz”). Noslēdzošā refleksija ikdienišķā valodā atklāj pašu pieņemoša skatījuma būtību: “(..) cik bieži mēs par cilvēkiem veidojam nepamatotu viedokli steigā izdarītu secinājumu dēļ un cik bieži mūsu spriedumi izrādās kļūdaini”.

Šīs pārmaiņas cieši saistītas arī ar **attiecību labbūtību** – vienu no demokrātiskajiem principiem, ko stiprina EĶMD. Epizode apraksta attiecību kvalitātes maiņu, ko raksturo atbalsts, sadarbība, uzticēšanās, siltums un atjaunota vēlme strādāt kopā. Tas atspoguļo “saiknes izjūtu un pozitīvu iesaistes pieredzi caur līdzdalību” (lasi par attiecību labbūtību 1. tabulā).

Vienlaikus šajā procesā aktivizējas viena no demokrātiskajām pamatvērtībām – **atsaucība**. Skolēnu grupas darba dalībnieks pamana, ka viņa ir apjukusi, un atsaucas, uzņemoties visizaicinošāko lomu un piedāvājot idejas – tā ir atsaucība kā vērīgums pret otra vajadzībām konkrētajā brīdī.

Visbeidzot, šī epizode ļauj saskatīt arī **demokrātiskās jutības** attīstību. Skolēna sajūtās balstītā mācīšanās (“šī epizode mainīja manu skatījumu... es sapratu...”) atklāj demokrātiju nevis kā abstraktu teoriju, bet kā pārmaiņu procesu cilvēka attieksmē pret citiem – tajā, kā viņš citus ierauga, sastop un atzīst.

Kopumā EĶMD ietekme nav viendimensionāla, bet daudzdimensionāla un savstarpēji saistīta. Mācīšanās procesā dalībnieki var piedzīvot demokrātiju kā tapšanu, iedzīvināt demokrātiskās vērtības, stiprināt demokrātisko jutību un veidot pieņemošu skatījumu.

Skolēns – skolotājs: Kad skolēni strādāja jauktās grupās kopā ar pedagogiem, viņi norādīja uz skaidri jūtamām pārmaiņām skolēnu un skolotāju savstarpējās mijiedarbības kvalitātē. Skolotāji vairs netika uztverti tikai kā iepriekš strukturēta mācību procesa vadītāji, bet arvien vairāk kā atsaucīgi līdzdalībnieki kopīgā mācīšanās procesā.

“Šodien mūsu skolotāji bija emocionālāki nekā parasti. Viņi runāja par lietām, kas bija svarīgas gan viņiem, gan mums, tāpēc tā nebija tikai formāla mijiedarbība, bet saruna, kurā mēs varējām viegli iesaistīties. Viņi prata “nolasīt situāciju” un pielāgoties klasei un notiekošajam. Mūs pārsteidza, ka skolotāji var smieties un būt atvērti un ka mēs kopā varam radīt kaut ko nozīmīgu. Viņi pamanīja, kur virzās mūsu idejas, palēnināja tempu un ļāva mums noteikt nākamo soli. Šodienas aktivitātēs mēs piedzīvojām demokrātiju: skolotāji strādāja kopā ar mums, nevis vienkārši klausījās mūs.”

AECED gadījums 13: starppaaudžu mācīšanās, Rīgas 22. vidusskola, Latvija

Šī epizode rāda, kā EĶMD praksē var aktivizēt **atsaucīgu pedagogiju**. Skolotāju spēja “nolasīt situāciju”, emocionālā klātbūtne un gatavība palēnināt tempu liecina par vērību pret grupā topošajām idejām un ritmu, kā arī par spēju attiecīgi pielāgot mācīšanās procesu. Skolēni uzsvēra ne tikai to, ko skolotāji darīja, bet arī to, kā viņi bija klātesoši: atvērti, cilvēcīgi un vērsti uz attiecību veidošanu, radot mācību vidi, kurā skolēni varēja viegli iesaistīties.

Vienlaikus šī epizode praksē ilustrē **varas dalīšanu**. Skolēni skaidri nošķir skolotājus, kuri vienkārši “klausās”, no skolotājiem, kuri “strādā kopā ar mums”. Izšķirošais brīdis ir tas, ka skolotāji “ļāva mums noteikt nākamo soli”, tādējādi pārejot no situācijas, kurā skolēni tikai reaģē, uz situāciju, kurā viņi palīdz veidot kopīgā darba virzienu. Šeit varas dalīšana nenozīmē, ka skolotājs pilnībā atkāpjas; tā nozīmē veidot un uzturēt telpu, kurā skolēnu idejas patiesi ietekmē to, kas notiek tālāk.

Šīs pārmaiņas ir cieši saistītas ar **transformējošu dialogu**. Skolēni raksturo pāreju no formālas viedokļu apmaiņas uz sarunu, kurā viņi var viegli iesaistīties un sniegt savu ieguldījumu. Skolotāju atvērtība (“viņi varēja pasmieties un būt atvērti”) palīdzēja mazināt šķēršļus līdzdalībai, paplašināt iesaisti un ļāva idejām attīstīties aktivitātes norises gaitā.

Skolēnu refleksijas liecina arī par uzlabotu **attiecību labbūtību**. Mijiedarbība tiek piedzīvota kā cieņpilnāka un drošāka, tādēļ skolēni var iesaistīties sev piemērotā tempā. Tādējādi EĶMD ne vien ievieš jaunas metodes, bet arī uzlabo mācīšanās attiecību nosacījumus, stiprinot savstarpējo saikni un veicinot pozitīvu iesaisti līdzdalībā (sk. 1. tabulu).

Visbeidzot, skolēni šo pieredzi skaidri raksturo kā demokrātiju, kas tiek īstenota šeit un tagad: “Šodienas aktivitātēs mēs piedzīvojām demokrātiju.” Šis apgalvojums cieši sasaucas ar redzējumu par **demokrātiju kā tapšanu** – demokrātiju izprotot nevis kā abstraktu politisku sistēmu, bet kā nepārtrauktu procesu, kas ikdienas mijiedarbībā, izvēlēs un attiecībās tiek pastāvīgi no jauna veidots. Šajā epizodē demokrātija tiek īstenota caur atsaucību, kopīgu rīcībaspēju un kopradi.

Direktors – skolēns: Vienas EĶMD pilotēšanas skolas direktore Latvijā uzsvēra, ka ķermeniskās aktivitātes var mazināt sociālo distanci, sekmēt vienlīdzīgākas attiecības un pat pārskatīt ierastās lomas. To viņa ilustrēja ar piemēru.

“Ekskursijā ar skolēnu grupu, kāpjot uz kalnu ciematu, viens zēns, man palīdzot iet augšup, pēkšņi no “jūs” pārgāja uz “tu” un jautāja: “Vai tev sāp?” Formas “tev” lietojums šķita autentiska reakcija uz fiziski izaicinošo situāciju un mūsu kopīgo pieredzi. Gaisotne bija kļuvusi mazāk formāla, un distance starp mums mazinājās. Uz mirkli šķita, ka sarunājamies kā draugi. Taču, kad atgriezāmies lejā un fiziskais izaicinājums bija beidzies, skolēns atkal pārgāja uz “jūs”.”

EĶMD 12. gadījums: pieaugušo/profesionālā un organizācijas mācīšanās, Jūrmalas Valsts ģimnāzija, Latvija.

Šī epizode parāda, kā ķermeniskās aktivitātes, kas ir EĶMD pamatā, var veicināt **atsaucību** kā vērtīgumu pret otra vajadzībām konkrētajā brīdī. Šajā situācijā skolēns pamana pieaugušā fizisko piepūli, jautā: “Vai tev sāp?” un palīdz viņam turpināt kāpienu. Būtiski, ka skolēna reakcija nav tikai verbāla, bet arī attiecību ziņā nozīmīga. Izvēloties uzrunu “tu”, viņš dara vairāk nekā tikai uzdod jautājumu – viņš uz mirkli sastop pieaugušo kā līdzcilvēku kopīgā fiziskā izaicinājumā. Šī epizode norāda uz atsaucību, kas izpaužas caur starppersonu rūpēm un praktisko atbalstu, kā arī caur ķermenisko jūtīgumu pret to, ko rosina konkrētā situācijā.

Vienlaikus īslaicīgā pāreja uz “tu” norāda uz **vienlīdzību un taisnīgumu**, kā arī uz **attiecību labbūtību** – mazinās statusa distance, stiprinās savstarpējā saikne, un mijiedarbība kļūst dabiskāka un cilvēcīgāka. Tas, ka skolēns vēlāk atgriežas pie “jūs”, atklāj arī **demokrātiju kā tapšanu** – demokrātiju kā situatīvu procesu, kas veidojas konkrētā situācijā un mainās līdz ar kontekstu, nevis pastāvīgi aizstāj ierastās lomas. Mazāk formālais tonis liecina par transformējošu dialogu, savukārt skolēna spēja konkrētajā brīdī ietekmēt mijiedarbības norisi rāda, ka **vara** šajā sastapšanās situācijā **tieks dalīta**. Visbeidzot, pieaugušā nenosodošā attieksme pret uzrunu “tu” atspoguļo **pieņemošu skatījumu**, bet skolēna situācijai atbilstošās rūpes liecina par **demokrātisko jutību** – izjūtā balstītu spēju demokrātiskāk veidot attiecības ar autoritāti, kad situācija to prasa.

Tādējādi EĶMD var būt saistīta ar vairākām demokrātiskām pārmaiņām, nevis tikai ar vienu no tām. Tā var kalpot kā katalizators demokrātiskai attīstībai ne tikai klases vidē, bet arī visā skolā, ietekmējot to, kā skolēni, skolotāji un skolas vadība veido savstarpējās attiecības, iesaistās un mācās. Ar estētisku un ķermenisku līdzdalību EĶMD aktivizē demokrātiskās vērtības – atsaucību, brīvību, vienlīdzību un taisnīgumu – un ļauj demokrātiskajiem principiem izpausties praksē: varas dalīšanā, kad skolēni iesaistās turpmākās mācīšanās norises veidošanā, transformējošā dialogā, kad mijiedarbība kļūst atvērtāka un saistošāka, attiecību labbūtībā, kad dalībnieki jūtas pamanīti un droši var iesaistīties sev piemērotā tempā, un holistiskajā mācīšanās procesā, kurā jēga veidojas domāšanas, jušanas, iztēles un ķermeniskās pieredzes vienotībā, nevis balstās tikai izziņā. Kopumā šīs pārmaiņas stiprina demokrātisko jutību un veido pieņemošu skatījumu mācīšanās kopienā, atbalstot demokrātiju kā tapšanu – kaut ko tādu, kas tiek praktizēts un no jauna atjaunots klausīšanās, atsaucības, kopīgas rīcībspējas un koprades procesā.

9. Skolotāja refleksija un profesionālā identitāte

EĶMD izmantošana vai tālāka attīstīšana vidējās izglītības pedagogiem nav tikai tehnisks ieviešanas process. Tā var rosināt refleksiju par izglītības vērtībām un mērķiem, kā arī kļūt par profesionālās izaugsmes pieredzi pedagogiem. Šajā sadaļā sniedzam ieskatu mūsu pētījumā par to, ko vienam Anglijas skolā strādājošam vidējās izglītības skolotājam nozīmēja iesaiste EĶMD idejās un EĶMD mācību aktivitātes izstrāde skolēniem.

EĶMD ir balstīta demokrātiskās vērtībās un principos. Tie ir apkopoti 1. tabulā un sīkāk aplūkoti "Pedagoģiskajā ietvarā". EĶMD izstrāde var rosināt pedagogu pārdomas un izjūtas saistībā ar demokrātiju, demokrātiskajām vērtībām un principiem, kā arī to saistību ar izglītību. Tā var mudināt pedagogus apšaubīt vērtības, kas veido viņu praksi un profesionālo identitāti, un kritiski tās izvērtēt. Vidējās izglītības iestāžu politikas un kultūras konteksti ir atšķirīgi. Tie, visticamāk, ietekmē gan iespējas, gan ierobežojumus izglītībai demokrātijai kopumā un EĶMD jo īpaši, kā arī skolotāju praksi un profesionālo identitāti. Iedziļināšanās EĶMD idejās un iespējās skolēniem rosina refleksiju par skolotāju praksi un profesionālo identitāti. Piemēram, demokrātiskā vērtība atsaucība ir saistīta ar vērīgumu pret citu vajadzībām, viedokļiem un pieredzi, kā arī pret paša ķermeniskajām rezonansēm (emocijām, sajūtām un domām); šī atsaucības vērtība ir tikpat nozīmīga skolotājam, cik skolēniem. Skolotājam pievēršoties tādiem demokrātiskiem principiem kā varas dalīšana un transformējošs dialogs, tas var rosināt refleksiju par esošo praksi un gaidām viņa izglītības vidē.

Turpmākais gadījuma apraksts sniedz ieskatu par to, ko EĶMD nozīmēja vienam vidējās izglītības skolotājam vienā no EĶMD pētījuma līdzdalīgās darbības pētījuma gadījumiem. Balstoties uz pētījumā iegūtajiem datiem, tajā atklāta skolotāja iesaiste EĶMD, kā arī tā vērtībās un principos. Šis apraksts ietver gan pārmaiņas pedagoģiskajā praksē, ko skolotājs attīstīja, gan no jauna atrastu saikni ar profesionālo identitāti, kas labāk saskan ar viņa vērtībām un izjūtām attiecībā uz izglītības mērķi.

Skolotāja iesaiste EĶMD

Šis stāstījums ir balstīts pētījumā gūtajā pieredzē sadarbībā ar pieredzējušu vidējās izglītības skolotāju Anglijā. Tas veidots, cik vien iespējams, saglabājot skolotāja pausto, un kalpo kā ilustratīvs piemērs tam, kā viņš iesaistījās EĶMD principos un pieejās gan darbā ar skolēniem konkrētā mācību stundā, gan plašāk reflektējot par savu profesionālo identitāti.

Skolotājs šo mācību stundu plānoja kā iespēju kopā ar vienu konkrētu klasi izmēģināt un pieredzēt EĶMD. Tā bija viena atsevišķa mācību stunda, un aktivitāte ilga aptuveni 50 minūtes. Skolēni tika aicināti veidot kolāžu no dažādiem radošajiem materiāliem, par pamatni izmantojot papīra šķīvi. Skolotājs aicināja skolēnus paust savu izpratni par kādu būtisku tematu, tādējādi dodot viņiem iespēju vēl pirms nākamā formālā vērtējuma atklāt, kā viņi izprot iepriekš apgūto. Skolēniem tika dota iespēja izvēlēties strādāt individuāli vai kopā ar citiem un atainot savu mācīšanos vizuāli. Viņi tika arī rosināti skaidrot citiem savās kolāžās pausto nozīmi. Šajā stundā skolotājs vairāk darbojās kā procesa virzītājs, nodrošinot skolēniem neierasti augstu autonomijas pakāpi un radošo brīvību.

Stāstījums atspoguļots pirmajā personā, lai tuvāk atklātu, kā skolotājs īstenoja šo mācību stundu. Tas balstīts skolotāja sniegtajā pieredzes izklāstā, viņa refleksijās, kas radās mākslās balstītās un ķermeniskās aktivitātēs, kā arī skolotāja un pētnieka dialogā līdzdalības darbības pētījuma gaitā, atklājot, ko darīja skolotājs un skolēni, kā viņi reaģēja uz aktivitāti un kā reflektēja par EKMD procesu.

Teksts veidots tā, lai radītu iespaidu, ka skolotājs savā pieredzē dalās ar kolēģi vai draugu.

“Es aicināju savus skolēnus būt mazliet radošiem... uz galda saliku dažādus materiālus un piedāvāju viņiem vienu vārdu, kas bija saistīts ar iepriekš apgūto. Es aicināju viņus to interpretēt pēc saviem ieskatiem.

Un tas bija patiešām labi trīs iemeslu dēļ.

Tas man atgādināja, kā es agrāk mācīju, kad šķita, ka šādām stundām vēl ir sava vieta un laiks. Tagad šķiet, ka mūsu ikdienā tam vairs neatliek ne laika, ne iespēju.

Man tas patika, jo man nebija sajūtas, ka es visu vadu. Protams, es vadīju, bet sajūta nebija tāda. Es sēdēju kopā ar viņiem, runāju ar viņiem.

Man radās iespaids, ka šādas brīvības vai iespēju viņiem sen nav bijis; es viņiem devu izvēli, es neliku viņiem to darīt.

Apmēram piecdesmit minūtes es patiesi izjutu prieku. Apmēram 15–20 minūtes es ļāvu viņiem strādāt patstāvīgi, bet pēc tam sāku ar viņiem aprunāties, jautājot, ko tas varētu nozīmēt un kāpēc viņi ir izveidojuši tieši to, ko izveidojuši, lūdzot paskaidrot, kāpēc tas ir svarīgi, un tamlīdzīgi. Lielākā daļa bija ļoti radoši, un man tas ļoti patika, un arī viņi paši šo laiku pavadīja ļoti labi.

Un, lai gan visi strādāja ar vienu un to pašu vārdu, viņu atbildes bija ļoti atšķirīgas. Es redzēju, ka daži nav pieraduši pie tādas autonomijas, ka pašiem jāizlemj. Daži teica, ka nesaprot, ko tieši es no viņiem sagaidu, vai arī ka nezina pareizo atbildi. Iespējams, viņi vienkārši nav pieraduši pie tā, ka viņiem ļauj pašiem izvēlēties, kā darboties.

Man neradās sajūta, ka skolēnu atšķirīgās spējas šeit būtu šķērslis, un daži no tiem, kuriem parasti ir grūtāk rakstīt vai pārvaldīt savu uzvedību, šajā darbā daudz labāk spēja vadīt savu darbību. Viņi pat palīdzēja pēc tam sakārtot klasi! Tas, ko viņi radīja, bija ļoti atšķirīgs, taču neviens darbs nebija pārāks par citu. Daži skolēni strādāja individuāli, citi izvēlējās strādāt grupās, bet es nenoteicu, ar ko viņiem jāstrādā.

Tā bija iespēja domāt, meklēt kompromisus, vienoties un sadarboties ar citiem, un neesmu drošs, vai viņi pie tā ir pieraduši. Pēc tam viņi par citiem klasē izteicās ļoti atzinīgi; viņiem bija iespēja vienkārši būt labvēlīgiem citam pret citu un priecāties par katra paveikto. Un, lai gan viņiem tā bija ļoti citāda mācību stunda, visi tika galā ar uzdevumu. Nedomāju, ka viņi to piedzīvo bieži.

Man šķiet, tā bija viena no tām stundām, kurās skolēniem var likties, ka viņi nemaz tik daudz nedomā, lai gan patiesībā domāja ļoti intensīvi... un vienlaikus bija radoši. Viņi strādāja patiešām cītīgi!

Brīžiem jutos nedaudz satraukts, jo kāds (piemēram, skolas vadības pārstāvis) varēja ienākt un apšaubīt to, ko daru, taču es šo stundu biju sasaistījis ar mācību plānu un noslēguma vērtējumu, un tas bija mans drošības balsts.”

Līdztekus stāstījumam par to, kā šī mācību stunda attīstījās, skolotājs (pētnieka rosināts) tika aicināts estētiskā un ķermeniskā veidā reflektēt par savu iesaisti EĶMD procesā. Skolotājs izvēlējās veidot kolāžu sēriju, izmantojot savus materiālus. Atklājās daudz vairāk nekā tikai refleksija par mācību stundu un skolēnu reakcijām; tā bija dziļa un daudzslāņaina skolotāja refleksija par savu profesionālo identitāti. Izveidotās kolāžas parāda, kā skolotājs sāka iestrādāt EĶMD dimensijas savā praksē un tajā, kā viņš par to domā, tieši atsaucoties uz attiecību labbūtību un varas dalīšanu, bet netieši – uz transformējošu dialogu.

Noslēgumā atgriezīsimies pie skolotāja stāstījuma un viņa refleksijas.

“Man patiešām bija sajūta, ka veidoju attiecības ar skolēniem – to attiecību labbūtību, par ko mēs runājām. Un galu galā es saglabāju autoritāti, bet man nebija vajadzības to uzspiest. Proti, es esmu pieaugušais, un man ir atbildība, taču tas nenozīmē, ka man sava autoritāte jāuzspiež.

Esmu sapratis, ka skolotājs, kāds gribētu būt, ilgu laiku ir bijis apslēpts zem visa liekā. Tagad man atkal ir atgādināts, kāds skolotājs es varu būt. Man ir kļuvis skaidrāks, kāds skolotājs es patiesībā gribētu būt – un, iespējams, jau esmu, taču ne vienmēr atļaujos tāds būt, jo baidos kļūdīties vai tikt apšaubīts.

Esmu domājis arī par to skolotāju, kādam man it kā jābūt, un par to, cik stīvi tas liekas. Es arvien skaidrāk apzinos tos sava darba aspektus, kas nav demokrātiski. Ir dažādi ārēji spiedieni, kas nosaka, kādam man jābūt, un tajā visā ir tik daudz stingrības. Bet es gribu būt dzirkstošs, krāsains skolotājs, un agrāk tāds arī esmu bijis. Taču es redzu, ka dzīvoju sistēmā, kurai īsti nepiekrītu.

Es jūtos ļoti ierobežots – nevaru pieņemt brīvus lēmumus tā, kā, iespējams, gribētu. Un varbūt arī skolēni nevar. Skolēniem vienkārši pasaka, kā atbildēt uz jautājumu, lai iegūtu pēc iespējas vairāk punktu. Tas nav par savdabību un radošumu. Līdz ar to mēs veidojam cilvēkus, kuri nav brīvi domāt patstāvīgi un nezina, kā risināt problēmas.

Kad mēs pēdējo reizi viņiem esam jautājuši, ko viņi paši domā? Mēs viņiem mācām par vērtībām un demokrātiju, bet patiesībā neļaujam to piedzīvot vai parādīt praksē. Un, tā kā viņi to nepiedzīvo, iespējams, viņi tam arī netic...

Šķiet, skolēni vēl neapzinās, cik nozīmīgs ir viņu viedoklis. Pārvietojoties pa telpu, viņiem bija dota izvēle un brīvība, un vara telpā tika dalīta; iespējams, tobrīd viņi pat nenojauta, ka piedzīvo demokrātiskas brīvības pieredzi. Taču tagad viņiem ir bijusi iespēja to izjust.”

EĶMD 19. gadījums: Apvienotā Karaliste – vidējā izglītība.

10. EĶMD vides veidošana vidējā izglītībā

EĶMD vide nav īpaša telpa vai īpašs iekārtojums; tā ir mācību telpas veidošanas un uzturēšanas pieeja, kas ikdienas pedagoģiskajā darbā rada iespējas skolēniem un pedagogiem sastapties ar demokrātijas vērtībām, principiem un iespējām, ar cilvēciskajām īpašībām, kas demokrātiju padara iespējamu, kā arī ar to, kādu nozīmi rada attiecības ar citiem.

Turpmāk raksturotas dažas būtiskas EĶMD vides iezīmes, piemēros parādot, kā tās var izpausties klasē un citās vidējās izglītības vidēs.

Emocionālā un attiecību drošība

Emocionālā un attiecību drošība ir viens no EĶMD pamatnosacījumiem. Tā īpaši nozīmīga skolēniem, kuri, dzimtes, sociālās šķiras, ar rasi saistītu priekšstatu un gaidu vai sava sociālā stāvokļa dēļ var justies ievainojami vai atstumti.

Vidējā izglītībā, kur atklātība, vērtējums un vienaudžu attiecību dinamika skolēnos bieži rada nedrošību, drošības izjūta ir būtiska līdzdalībai, izpētei un kopīgai jēgas veidošanai.

EĶMD ietvarā drošība netiek iepriekš garantēta, un to nevar nodrošināt vienīgi ar noteikumiem. Tā veidojas kopīgā ikdienas mijiedarbībā, pedagoģiskajās izvēlēs un tajā, kā ķermeniski piedzīvojam būšanu kopā.

Emocionālo un attiecību drošību veido un ietekmē:

- attieksme, ar kādu skolēni tiek uzņemti;
- attieksme pret atšķirībām;
- tas, kā tiek pieņemta nenoteiktība;
- balss tonis;
- temps un pauzes;
- savstarpējais izvietojums telpā un fiziskais tuvums;
- iespēja vispirms vērot, nevis uzreiz iesaistīties;
- daudzveidīgu izteiksmes veidu pieejamība.

Pieņemošam skatījumam ir būtiska nozīme emocionālās un attiecību drošības veidošanā. Drošību var stiprināt, ja līdzdalība nepārprotami tiek piedāvāta kā izvēles iespēja un, respektējot personiskās robežas, skolēniem tiek ļauts iesaistīties viņiem pieņemamā tempā. EĶMD pieejā:

- skolēni izvēlas, kā un vai iesaistīties;
- vērošana tiek atzīta par pilnvērtīgu iesaistes formu;
- dalīšanās ar personisko pieredzi nekad netiek pieprasīta;
- skolēni var pāriet no viena līdzdalības veida uz citu.

EĶMD nenovērš spriedzi vai domstarpības. Tā vietā emocionālā un attiecību drošība ļauj spriedzi pieņemt un izturēt ar cieņu. Skolotāji to var atbalstīt, piemēram:

- palēninot tempu, kad uzvirto emocijas;
- bez nosodījuma pievēršot uzmanību grūtiem brīžiem;
- vajadzības gadījumā apturot aktivitāti;
- atjaunojot uzmanību kopīgajam darbam.

Šāda pieeja palīdz skolēniem saprast, ka atšķirības un nenoteiktība var būt daļa no mācīšanās, neapdraudot viņu piederības izjūtu.

Emocionālo un attiecību drošību kopīgi veido skolotāji un skolēni. Laika gaitā skolēni mācās:

- atsaucīgi reaģēt citam uz citu;
- īstenot pieņemošu skatījumu savstarpējā mijiedarbībā;
- pamanīt, kā viņu rīcība ietekmē grupu;
- veidot cieņpilnu mācīšanās kultūru.

Nākamajās divās sadaļās ilustratīvas epizodes, kas balstītas EĶMD pētījumā, atklāj daļu no tās pieredzes un sarežģītības, kas raksturīga EĶMD vidējās izglītības vidē.

Daudzveidīga iesaiste mācīšanās procesā

EĶMD vide padara līdzdalību pieejamu, piedāvājot daudzveidīgus iesaistes veidus. Tas veicina taisnīgumu un atzīst, ka jaunieši mācās un pauž savu izpratni dažādos veidos. Praktiski tas var izpausties, piemēram, šādi:

- iekļaujot zīmēšanu, kustību, rakstīšanu, kartēšanu, objektu izvietojšanu vai skaņu kā izvēles iespējas;
- izmantojot attēlus vai materiālus dialoga rosināšanai;
- ļaujot skolēniem pašiem izvēlēties, kā paust sākotnējās idejas, pirms pāriet pie apspriedes;
- atzīstot arī klusu refleksiju par pilnvērtīgu līdzdalības formu.

Pielāgojami risinājumi varas dalīšanai

EĶMD vide rada skolēniem skaidras un īstenojamas iespējas ietekmēt atsevišķus mācīšanās procesa aspektus. Jauniešos stiprinās rīcībspēja, kad viņi redz, ka viņu ieguldījums patiešām ietekmē mācību procesa norisi. Tas var izpausties:

- dodot skolēniem iespēju pašiem ierosināt jautājumus, tematiskos akcentus vai uzdevuma tālāko virzību;
- iesaistot skolēnus atsevišķu lēmumu pieņemšanā (piemēram, par grupu veidošanu, darbību secību vai rezultāta prezentēšanas veidu);
- piedāvājot aktivitātēs izvēles iespējas, kas stiprina autonomiju.

Iespējas iztēlei un simboliskai izteiksmei

Jaunieši sarežģītas idejas bieži izprot caur tēliem, metaforām un simboliskām formām. EĶMD vide rosina radoši veidot izpratni par demokrātiju. Tas var izpausties:

- izmantojot metaforas, žestus vai “dzīvās gleznas” (kad skolēni bez vārdiem izveido sastingušu tēlu, lai izteiktu noteiktu jēdzienu) abstraktu tematu izpētei;
- veidojot vizuālus vai materiālus atveidojumus, lai aplūkotu spriedzes situācijas vai dilemmas;
- rosinot skolēnus izmantot iztēli, lai paraudzītos uz situāciju no citas perspektīvas.

Cieņa pret katra tempu un privātumu

Ne visi skolēni vienā un tajā pašā laikā ir gatavi vienādai atvērtībai. Cieņa pret individuālo tempu palīdz ievērot personiskās robežas un stiprina attiecību labbūtību. Tas var izpausties:

- ļaujot skolēniem sākumā būt vērotājiem un iesaistīties tikai vēlāk;
- piedāvājot iespēju individuāli reflektēt rakstiski vai zīmējot;
- veidojot pakāpenisku iesaisti (individuāli → pāros → grupā), lai skolēni varētu iesaistīties sev piemērotā tempā.

Pielāgošanās ierobežojumiem

Vidējās izglītības klasēs un citās mācību vidēs bieži jāreķinās ar ierobežotu laiku, lielu skolēnu skaitu, daudzveidīgām vajadzībām un eksāmenu prasībām. EĶMD vide tiek pielāgota šiem apstākļiem.

Tas var izpausties:

- izmantojot īsas aktivitātes (5–10 minūtes) kā ievadu turpmākajam darbam;
- piedāvājot darba formas, kas piemērotas lielām klasēm (piemēram, grupu rotāciju, darbu stacijās vai darbu nelielās grupās);
- paredzot alternatīvas darbam tiešsaistē vai situācijās, kad skolēni strādā ar izslēgtām kamerām (piemēram, izmantojot žestu uzdevumus, atbildes tērzētavā vai darbu ar priekšmetiem);
- iekļaujot EĶMD prakses jau esošajās stundās, nevis pievienojot atsevišķus papildu uzdevumus.

EĶMD vides veidošana

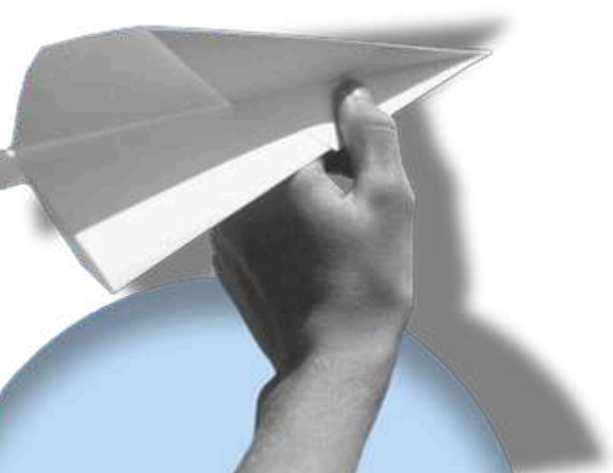
EĶMD vide veidojas ne tik daudz no būtiskām pārmaiņām mācību darba organizācijā, cik no niansētām pedagoģiskām izvēlēm. Kad savstarpēji savienojas emocionālā drošība, daudzveidīgas iesaistes iespējas, pielāgojamība, atsaucīga saskaņošanās, iztēle un kopīga atbildība, jauniešiem rodas iespēja piedzīvot demokrātiskās vērtības un attiecības darbībā, kā arī reflektēt par šo vērtību un attiecību nozīmi un pakāpeniski padziļināt izpratni par to, ko tās viņiem nozīmē.

Vidējā izglītībā, kur klases un citas mācību vides raksturo intensīva ikdiena, daudzveidība un laika ierobežojumi, EĶMD vidi var veidot ar nelielām, apzinātām pedagoģiskām izvēlēm. Tās mācīšanos dara atvērtu, attiecībās balstītu un atsaucīgu, vienlaikus radot iespējas refleksijai un izpratnes padziļināšanai. Šāda vide var radīt apstākļus, kuros jaunieši jūtas droši iesaistīties, kuros tiek pieņemti daudzveidīgi izteiksmes veidi un kuros kļūst iespējama kopīgi veidota izpratne. Tā palīdz jauniešiem izjust un izprast demokrātiju kā dzīvu pieredzi, kas:

- tiek īstenota attiecībās;
- tiek īstenota ikdienas mijiedarbībā;
- tiek bagātināta atšķirībās;
- tiek stiprināta atsaucībā;
- ir nepārtrauktā tapšanā.

Dažos gadījumos pedagogi, izglītības politikas veidotāji, skolēni un citi izglītības procesā iesaistītie var uzskatīt, ka EĶMD veicināšanai nepieciešamas jaunas programmas, pārstrādāts mācību saturs vai izmaiņas skolas darba organizācijā. Tomēr EĶMD ieviešanai, uzturēšanai un paplašināšanai tas ne vienmēr ir nepieciešams.

Viena no būtiskām EĶMD vides iezīmēm ir iespēja dalībniekiem ne tikai pieredzēt demokrātiskās vērtības un attiecības darbībā, bet arī reflektēt par to nozīmi un, izmantojot daudzveidīgus izteiksmes veidus, tostarp estētiskās un ķermeniskās pedagoģiskās aktivitātes, attīstīt apzinātību par šo vērtību un attiecību nozīmi viņu pašu pieredzē.

11. Ikdienas pieejas vidējā izglītībā

Turpinot iepriekš teikto par EĶMD vidi, šajā sadaļā aplūkotas pieejas, kas atbalsta izglītību demokrātijai un ko iespējams iekļaut jau esošajās mācību stundās vai citās izglītības norisēs. Šīs pieejas neveido noteiktu programmu vai secīgi īstenojamu aktivitāšu kopumu. Tās drīzāk iezīmē daudzveidīgas iespējas, ko skolotāji var izmantot izvēlīgi, pielāgojot tās savam mācību priekšmetam, kontekstam un skolēniem.

Turpmāk aprakstītās pieejas sakārtotas plašākās kategorijās. Katra kategorija apzīmē noteiktu pedagoģiskā rosinājuma veidu, nevis iepriekš noteiktu aktivitāšu kopumu. Skolotāji var izvēlēties vienu pieeju, apvienot elementus no dažādām kategorijām vai izmantot tās atsevišķās situācijās pēc vajadzības.

Noskaņošanās pieejas, kas palīdz skolēniem iejusties mācīšanās telpā un apzināti pievērsties sev, citiem un veicamajam uzdevumam.

Ierosinošas pieejas, kas saudzīgi modina interesi un uzmanību, sagatavojot skolēnus darbam ar idejām, materiāliem vai dialogu.

Kopīgas izpratnes veidošanas pieejas, kas aicina skolēnus pētīt jēdzienus un jautājumus, izmantojot daudzveidīgus izteiksmes veidus, un tādējādi veicina dziļāku izpratni un spēju paraudzīties no citas perspektīvas.

Dialoga un refleksijas pieejas, kas ļauj skolēniem pamanīt, formulēt un izvērtēt savu mācīšanos, kā arī atsaukties uz citu ieguldījumu.

Varas dalīšanas pieejas, kas ļauj skolēniem ietekmēt atsevišķus mācīšanās procesa aspektus, stiprinot rīcībspēju un kopīgu atbildību.

Rituālas pieejas, kas rada īsus, strukturētus stundas sākuma vai noslēguma brīžus un veicina savstarpēju sasaisti, pāreju no viena posma uz citu vai kopīgu apstāšanos.

Padziļinātas izpētes pieejas, kas atbalsta noturīgu izpēti vienas stundas vai vairāku stundu gaitā, ļaujot skolēniem iedziļināties sarežģītos un atvērtos jautājumos, kā arī kopīgi veidot izpratni.

EĶMD pieejas ir veidotas tā, lai tās būtu viegli pielāgojamas un savstarpēji kombinējamas. Tās var izmantot atsevišķi, pie tām var atgriezties atkārtoti vai kombinēt dažādos veidos. Skolotāji tiek aicināti izvēlēties tās pieejas, kas viņu konkrētajā situācijā šķiet atbilstošas un īstenojamas.

12. Rosinājumi refleksijai

Šis rokasgrāmatas mērķis ir veicināt izpratni un interesi par to, kā 1. tabulā izklāstītās EĶMD pamatidejas var tikt iekļautas pedagoģiskajā praksē un mācīšanās procesā demokrātijai. Šajā sadaļā pedagogi un citi interesenti tiek aicināti veltīt laiku refleksijai; tajā piedāvāti arī ierosinājumi, kā šo refleksiju īstenot.

Šajā sadaļā piedāvātas trīs refleksiju rosinošas aktivitātes. 1. un 2. refleksija palīdz pedagogiem radoši domāt par EĶMD, kā arī pievērsties savām izjūtām un reakcijām saistībā ar šo ideju. 3. refleksija vērsta uz to, lai pamanītu, kā un cik lielā mērā demokrātiskās vērtības un principi izpaužas klases praksē un citās mācīšanās vidēs. Tā palīdz pedagogiem labāk uztvert skolēnu ritmu, atpazīt niansētas līdzdalības formas un veidot vidi, kurā jaunieši var iesaistīties demokrātiskajā dzīvē ar atvērtību, rīcībspēju un rūpēm.

1. refleksija: domāšana un kustība

Tas ir aicinājums reflektēt caur fizisku kustību. Tā var būt pārvietošanās telpā vai arī pavisam neliela kustība vai žests ar rokām, pleciem vai galvu. Žestikulējot vai kustoties, domā par savu ikdienas praksi saistībā ar EĶMD. Vari izmantot kādu no turpmāk piedāvātajiem ierosinājumiem.

- Kā EĶMD iekļaujas tavā pedagoģiskajā praksē?
- Kur un kā EĶMD jau parādās tavā praksē?
- Kā EĶMD varētu izpausties tavā praksē, un kā tu un tavi skolēni to varētu pieredzēt?
- Kādi izaicinājumi saistās ar EĶMD īstenošanu, un kā tos varētu pārvarēt?
- Kādas ir tavas cerības un ieceres saistībā ar EĶMD?

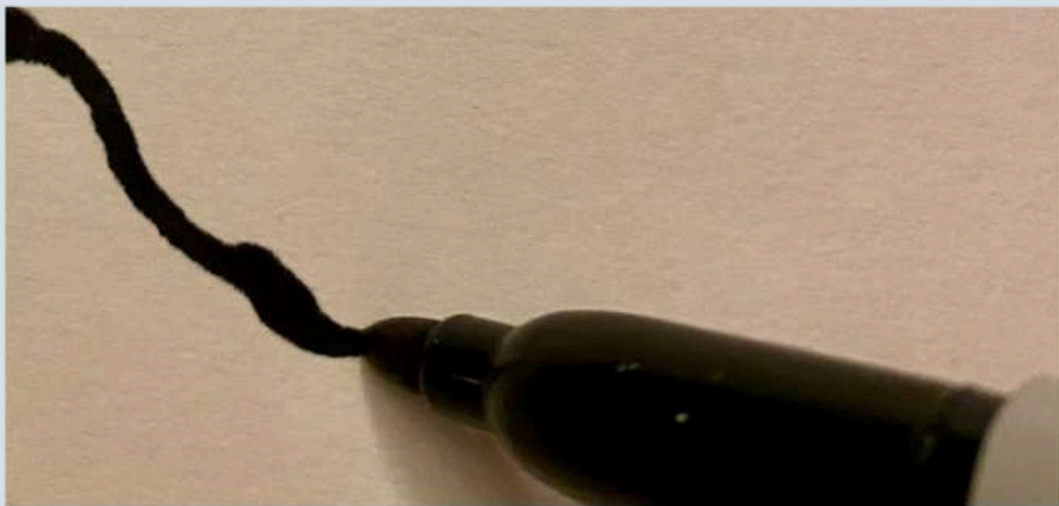
Domā par tām savas pedagoģiskās prakses jomām, kurās tu varētu rīkoties citādi. Kustoties ļauj domām brīvi plūst cauri šīm pārdomām.

2. refleksija: reflektīvā kartēšana

Pēc iepazīšanās ar rokasgrāmatu iezīmē idejas par to, kā tu saisti EĶMD ar savu pedagoģisko praksi. Piemēram, vari šīs saiknes attēlot kā ģeogrāfisku karti vai domu karti, izmantot vārdus vai ikonas, vai arī veidot saiknes ar līmlapiņām un pavedienu. Ļauj domām brīvi plūst un, darbu pabeidzot, pārdomā:

- Kā šī kartēšana rosina domāt par iespējām mācīt citādi?
- Vai ir kāda pedagoģiskās prakses joma, ko tu vēlētos padziļināti izzināt individuāli vai kopā ar citiem, ja strādā sadarbībā?

3. refleksija: EĶMD stundas refleksija, veidojot kolāžu

Pēc EĶMD stundas vari īstenot refleksijas aktivitāti, veidojot kolāžu. Tev būs nepieciešama liela papīra lapa un dažādu krāsu un faktūru materiāli, piemēram, dažādi materiāli radošam darbam, žurnālu izgriezumi, ikdienā pieejami materiāli, kā arī kancelejas piederumi, piemēram, papīra saspraudes, papīrs, pildspalvas, līmlapiņas, uzlīmes, pogas un lentes. Sakārto šos materiālus kolāžā, lai, atsaucoties uz kādu rosinājumu (paša izraudzītu vai izmantojot zemāk doto piemēru), veicinātu savu refleksiju.

Pēc EĶMD īstenošanas pārdomā, ko pamanīji vienā vai vairākos no šiem aspektiem: klases gaisotnē, līdzdalībā, brīvībā, atsaucībā, varas dalīšanā, pieņemošā skatījumā un daudzveidīgā mācīšanās pieredzē.

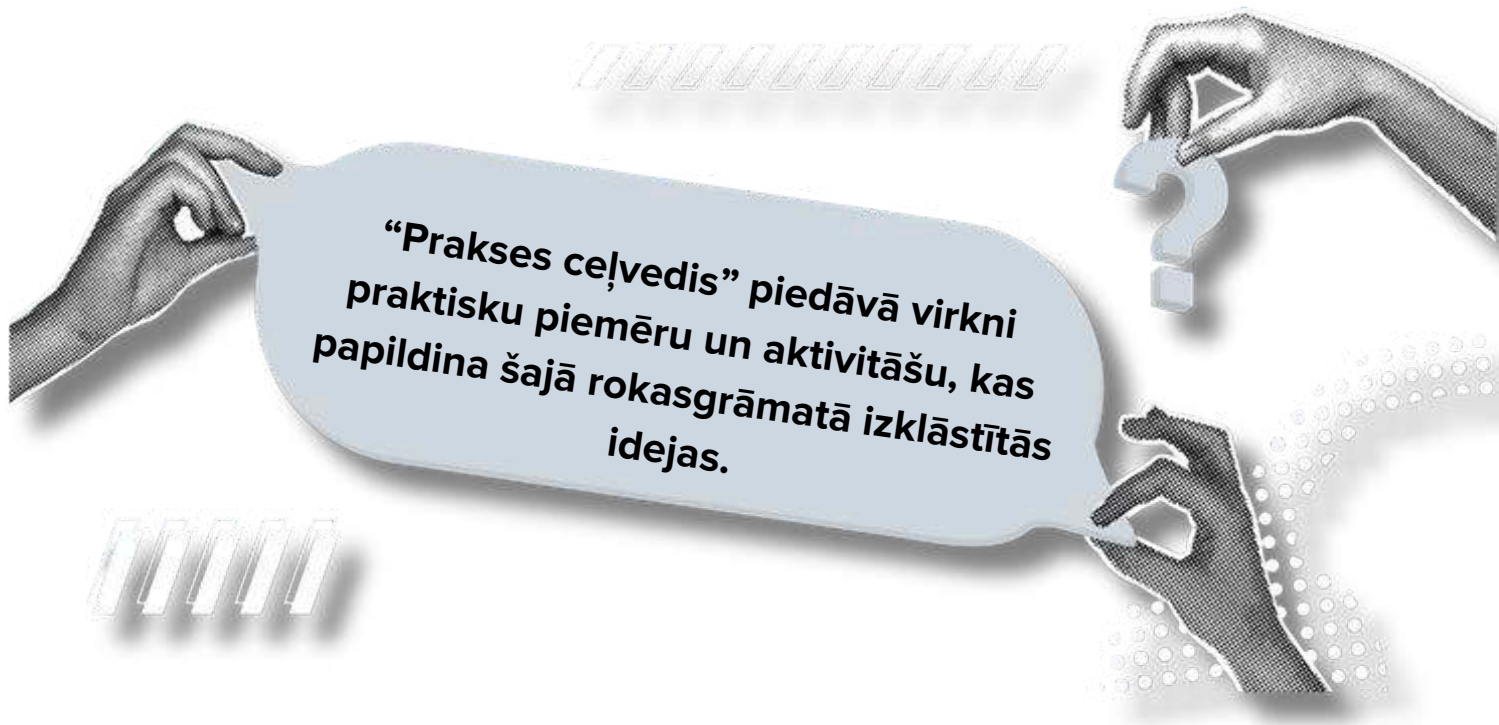
Kad kolāža ir pabeigta, vari pārrunāt gan tās veidošanas procesu, gan radušās idejas ar kādu citu vai ierakstīt savu stāstījumu par kolāžu un tās atsevišķo elementu nozīmi.

Domājot par nākamo soli, vaicā sev:

- Kādu vienu nelielu EĶMD paņēmieni es nākamreiz varētu izmēģināt vai turpināt izmantot?
- Ko es šodien uzzināju par savu klasi?
- Ko es uzzināju par to, kā veidoju attiecības ar skolēniem, un par savu pedagoģisko nostāju?
- Kas man pašam kļūst skaidrāks, turpinot iepazīt EĶMD?

13. Aicinājums iepazīt "Prakses ceļvedi"

“Prakses ceļvedis” piedāvā virkni praktisku piemēru un aktivitāšu, kas papildina šajā rokasgrāmatā izklāstītās idejas.

“Prakses ceļvedis” sastāv no piecām daļām. Katra no tām secīgi saistīta ar iepriekš aplūkotajām sadaļām par demokrātiskajām vērtībām, demokrātiskajiem principiem, demokrātisko jutību, atsaucīgu pedagoģiju un pieņemošu skatījumu.

Jūs esat aicināti iepazīt praktiskos piemērus un aktivitātes, izvēloties to, kas jums šķiet saistošs, pielāgot to savām vajadzībām un atgriezties pie tā, attīstoties jūsu pedagoģiskajai praksei.